

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Гімназійна освіта в Галичині
(кінець XIX ст. – 1914 р.)**

студентки IV курсу, групи СОІз-41
предметної спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія)

Хом'яківської Галини Василівни

Керівник:

Кобута Степан Йосифович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Королько Андрій Зіновійович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ УКРАЇНСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ	8
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГІМНАЗІЙ	23
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ	37
РОЗДІЛ 4. КУЛЬТУРНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ	47
РОЗДІЛ 5. МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 9 КЛАСІ	55
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Традиції розвитку вітчизняної освіти на західноукраїнських землях сягають своїм витокami період Австро-Угорської імперії. Саме тоді почала формуватися на території Галичини система закладів середньої школи, які мали в основі існування та розвиток класичних гімназій. Їхній розвиток проходив в умовах боротьби української інтелігенції за освітні та національні права українського (руського) народу. Громадські і політичні діячі, українські освітяни і педагоги прагнули розвинути вітчизняну освіту в складних умовах політичного і національного гноблення, часто зустрічаючи протидію місцевої польської адміністрації та шкільних чиновників.

Актуальність дослідження покликана показати історичний і педагогічний розвиток середньої гімназійної освіти минулих років і перспективу використання досвіду українських педагогів у сучасних освітніх умовах. В гімназіях досліджуваного періоду був налагоджений навчальний процес, що дав змогу підготувати значну кількість українських дітей для вступу у вищі навчальні заклади тогочасної австро-угорської монархії. Позитивні результати діяльності педагогів минулого варто співвідносити із використанням їхнього досвіду в умовах реформування сучасної школи. Це пов'язано і з вимогами суспільства до рівня компетентності випускників шкіл та рівнем змісту освіти. Нинішня потреба реформування середньої школи можлива при врахуванні та узагальненні позитивного досвіду попередніх вітчизняних поколінь освітніх діячів. Тому дана робота має наукову актуальність, а також практичну значимість, оскільки досліджувана тема відображає приклади освітньої, виховної, дидактичної складових освітянської праці минулого і творчого їх застосування в сучасних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження є українська гімназійна освіта в Галичині в часи Австро-Угорської імперії загалом та класичні середні шкільні заклади зокрема, досвід діяльності яких може бути спроектований та наближений до сучасних

методів навчання та виховання, із врахуванням вікових та психологічних особливостей шкільної молоді.

Предмет дослідження – організація освітньої діяльності, зміст та форми навчання українських державних класичних гімназій, педагогічний досвід шкільних вчителів, особливості виховного процесу та перспективи їх використання у нинішніх закладах загальної середньої освіти України.

Мета дослідження – узагальнити досвід і науково обґрунтувати теоретичні засади змісту освіти в середніх школах України в другій половині XIX – на початку XX ст. та з'ясувати значущість доробку українських педагогів і науковців для вдосконалення змісту шкільної освіти в сучасних умовах. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) прослідкувати становлення мережі української середньої освіти в Галичині;
- 2) проаналізувати організацію навчального процесу та кадрового забезпечення діяльності гімназій;
- 3) з'ясувати основні форми проведення національно-патріотичного виховання української шкільної молоді в українських державних освітніх організаціях;
- 4) охарактеризувати теоретичні аспекти формування культурної компетентності сучасних школярів;
- 5) розкрити методику реалізації культурної компетентності на уроках історії України в закладах загальної середньої освіти.

Хронологічні рамки дослідження визначені кінцем XIX – початком XX століття. Нижня межа обумовлена початком формування низки українських державних гімназій в Східній Галичині (діяльністю Львівської академічної гімназії, дозволом на запровадження українських паралельних класів у Перемишльській та Коломийській цісарсько-королівських гімназіях. Верхня межа – початок Першої світової, коли звичайний навчальний процес був перерваний воєнними діями та окупацією Галичини російськими військами,

складними умовами навчання після вигнання російської армії з частини західноукраїнських територій.

Територіальні рамки дослідження визначаються межами Східної Галичини – української етнічної території, що входила до складу австрійської провінції під назвою Королівство Галичини і Лодомерії, адміністративним управлінням якої було Галицьке намісництво. Особлива увага звернена на діяльність Львівської Академічної гімназії, а також Коломийської та Станиславівської українських державних гімназій, що діяли на території Станиславівщини (нинішньої Івано-Франківської області).

Стан наукової розробки теми.

При написанні дипломної роботи важлива увага приділялася висвітленню методичних аспектів використання результатів дослідження у закладах загальної середньої освіти. Тому були використані правові та нормативні документи, регулюють освітню сферу в Україні: Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція громадянського виховання, Національна доктрина розвитку освіти, Державний стандарт середньої освіти та ін. [2-7]. У них визначено основні підходи щодо формування патріотизму, особистісної культурної самоосвіти сучасної шкільної молоді, свідомої належності до демократичного суспільства.

Основою джерельного матеріалу стали опубліковані документи і матеріали, присвячені розвитку шкільної освіти в Галичині, відкриттю та діяльності українських гімназій, зокрема на території Станиславівщини [8; 9; 12; 15; 16]. На увагу заслуговує і праця-спогад М.Ерстенюка про Львівські державні гімназії [10].

Проблемі галицького шкільництва у досліджуваний період присвячені ряд наукових праць професора ПНУ Б. Ступарика [48; 49; 68]. У них подано історію становлення та розвитку українських навчальних закладів у Східній Галичині, еволюцію змісту навчальних програм, методів роботи вітчизняних педагогів. Також у його спільній із В.Моцюком праці [67] показано розвиток ідеї національної школи і національного виховання в педагогічній думці

Галичини у досліджуваний період. Зміст освіти у галицьких класичних гімназіях відображено у працях Т.Завгородньої [26-28], К.Кондратюка[31], І.Курляка [36], І.Дейчаківського [2-7], П.Маланюк [38], В.Стинської [46] та ін. Окремі аспекти становлення та розвитку української національної школи в Галичині вивчав В.Благий [18]. Проблемам історії вчительського руху в Західній Україні присвячена дисертація О.Вихрущ [20], монографії С.Пахолківа[40] та О.Потапюк [42].

Становлення національних шкіл на західноукраїнських землях подано у працях І.Дейчаківського [25], М.Кочержук [35], О.Совгар [45]. Робота по організації спортивного та патріотичного виховання у молодіжних організаціях відображені у роботах А.Варениці [21], А.Королька [32-34], А.Сови [44].

При написанні дипломної роботи використано праці методичного і наукового дослідження, присвячені питанням методичного забезпечення вивчення тем культурознавчого змісту в шкільному курсі історії України. Серед них варто назвати таких дослідниць як Н. Бондаренко [55], Ж. Гаврилюк [58], Т.Мацейків [61-63], О.Пометун [65] та В. Присакар [66]. Про дидактичні матеріали по вивченню аспектів і їх використання у навчальному процесі в школах йдеться у працях Ю.Черемсіна, В.Шако та ін.

Наукова новизна полягає у спробі синтетичного узагальнення напрацювань вітчизняних науковців щодо розвитку української гімназійної освіти в Галичині в досліджуваний період, виділення форм і методів розвитку українських закладів середньої освіти, їх національного спрямування. Систематизовано і окреслено основні теоретичні напрацювання щодо застосування культурної компетентності в навчальному процесі, методичних підходів та способів вивчення культурознавчого матеріалу на уроках історії України в закладах загальної середньої освіти. Підготовлений матеріал дасть змогу розвинути в учнів культурологічну, громадянську та соціальну компетентності, обізнаність та здатність до самовираження у сфері культури.

Методологічною основою дослідження є основні принципи історичної науки: об'єктивності, історизму, цивілізаційного підходу: положення теорії

наукового пізнання, взаємозв'язку загального та часткового; теорії та практики, комплексного вивчення історико-педагогічних явищ та процесів. Використовувалися такі **методи дослідження**, як: пошуково-бібліографічний, метод історичного аналізу, загальні методи емпіричного і теоретичного дослідження: абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, історичний і логічний методи.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали, факти, й висновки дослідження можуть лягти в основу ширшого вивчення проблеми; для підготовки науково-методичних праць з історії педагогіки, дидактики, можуть бути використані в курсах педагогіки, історії педагогіки та історії України, для розроблення спецкурсів про розвиток освіти в Україні. Дослідження дає змогу при творчому доопрацюванні вдосконалювати відповідно до сучасних вимог зміст та організацію педагогічного процесу в загальноосвітніх школах України. Зібраний та узагальнений у дослідженні фактичний матеріал сприятиме збереженню та переданню історико-педагогічного досвіду здобувачам вищої освіти історичної та педагогічної спеціальностей.

Апробація теми. Окремі положення дипломної роботи були апробовані на щорічній звітно-науковій конференції викладачів, аспірантів і студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 3 квітня 2025 р. у виступі на підсекції історія України з темою «Станиславівська українська державна гімназія у 1905–1914 рр.».

Структуру дипломної роботи складають вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел із 72 найменувань та додатки. Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок, основний обсяг – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ УКРАЇНСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ГАЛИЧИНІ

Соціальне становище на західноукраїнських, зокрема галицьких, землях не було сприятливим для розвитку української національної освіти. Це пояснювалося етнічною нерівністю населення, що позначалася на його соціальному статусі. Австрійці (німці) вважали себе титульною нацією, мали найвищий етнічний соціальний статус, нижчий в Галичині належав полякам. Подібна ситуація була також на буковинських і закарпатських землях, де відповідно, у привілейованому становищі були шляхетські румунські та мадярські кола. Найнижчий соціальний статус посідали українці. Після революційних подій 1848-1849 рр. у Східній Галичині австрійська влада дозволила панувати польському елементу [42, с.41].

Зміни відбулися у в системі народної освіти, зокрема у середній школі. Ухвалений австрійським парламентом закон від 22 червня 1867 р. про мову викладання у народних та середніх школах (який одержав підтримку цісаря Франці Йосифа I, незважаючи на опір українських депутатів) дав підстави тому, що в Королівстві Галичини і Лодомерії поряд із німецькою, що як основною мовою викладання, розширював польську мову, чим надавав громадській освіті виразно польського національного характеру[40, с.147].

При цьому права української мови як мови викладання у народних школах та гімназіях юридично не були загально врегульовані. У народних (початкових) школах закон покладав можливість вирішувати питання мови навчання тим, хто утримував школу. На практиці мова йшла про відповідні сільські громади. Але якщо громада отримувала дотацію на утримання школи із публічних коштів, тоді її позитивне рішення на користь української мови викладання мала затвердити Крайова шкільна рада (КШР). Переважна більшість руських (українських) сільських громад потребували допомоги з місцевого бюджету. Через значні бюрократичні процедури і саботаж польських чиновників такі рішення обмежували їхні права у виборі мови [40, с.147].

На підставі закону якою мовою вести навчання в народних школах вирішувала громадська рада. За таким підходом в одній школі частина дітей вчилася однією мовою, а в іншій— іншою (німецькою), тією, що не була викладовою, але мала вивчатися як обов'язковий предмет. Не маючи достатньої політичної підтримки на місцевому рівні українські педагоги змушені були працювати в умовах двомовних утравістичних шкіл. Цим Галичина й Буковина суттєво відрізнялися від основних земель австрійської Корони, де народні школи, за підтримки органів державного управління та місцевого самоврядування, були більш адаптовані до вимог рівноправності мов.

На українських теренах народна шкільна освіта ще не набула пріоритетного значення у вимогах представників українського національного руху. Це пояснювалося браком достатньої кількості руської інтелігенції, а також її поділом за мовними симпатіями на українофілів (народовців) та русофілів (москвофілів). Але поступово активність національно зорієнтованих діячів спрямовувалася боротьбу за середню освіту[40, с.148].

У середніх школах Галичини німецьку обов'язкову мову навчання замінила польська, натомість українська віднесена до умовно обов'язкової (вивчати повинен той, хто зголоситься). Виняток складала тільки одна середня школа у Львові, де спочатку в нижчих класах була дозволена руська мова навчання, а у 1874 року вона стала основною в усій гімназії. Також у Галичині, у містах Львові та Бродях були залишені дві німецькі гімназії. Докорінно змінити цей стан речей, піднести права української мови через заснування українських гімназій чи паралельних класів з українською мовою навчання у польськомовних закладах міг дозволити тільки Галицький крайовий сейм. І це після довгої та складної процедури, численних слухань, затверджених повітових рад, де переважаюча більшість поляків систематично ставила великі перешкоди [38, с.34].

Формальне рішення про запровадження української мови у державній середній школі приймав Галицький крайовий сейм. При цьому на заснування

українських гімназій потрібний був дозвіл крайового сейму, натомість при утворенні польської гімназії подібної згоди не вимагалось [45].

Ситуація ця була для монархії винятковою, бо за австрійськими законами погодження на мову викладання мало право імперське Міністерство освіти. Але у випадку із польською галицькою автономією Відень ніби усувався від визначення питання мовної політики у шкільних закладах та віддавав на поталу важливе для обох народів питання на розсуд польської крайової верхівки [40, с.148].

Для керівництва в Галицькому намісництві освітньої шкільної сфери була створена у 1868 р. Крайова шкільна рада у Львові. Це був державний орган управління у питаннях народних і середніх шкіл. Її завданнями визначалися нагляд за початковою, фаховою, а також частково середньою (гімназійною) освітою. До переліку компетенцій входили підбір шкільних інспекторів, призначення вчителів, контроль за виданням шкільних підручників, укладання шкільного бюджету та контроль за звітністю навчальних закладів [67, с.44].

Формальним її керівником вважався намісник, практично керував нею один із його заступників.

У Крайовій Шкільній Раді для Галичини у Львові абсолютна більшість, понад 80 відсотків, складали поляки. За українцями було заледве 20 відсотків, тобто на 4 польських інспектора – один українець. Тому в ній переважала польсько орієнтована спрямованість системи. Подібна ситуація складалася і на повітовому рівні – там українці не мали переваги і в повітових шкільних радах. Майже всю гімназійну адміністрацію також складали поляки. З цього приводу визначний український діяч Іван Франко писав, що в Східній Галичині: «основуються руські народні школи з польськими народними учителями, що часто зовсім не вміють по-руськи; видають руські учебники, навіяні польським патріотичним духом» [68, с.117].. І як результат: «у руських народних школах кладуть на науку польської мови й історії більшу увагу, ніж на руську. Ті ж українські педагоги, які намагалися проводити навчання з українським

патріотизмом, часто примушувалися до переведення у Західну Галичину, заселену саме польським етнічним населенням.

Не маючи змоги переконливо впливати на рішення ради, українські громадські діячі змушені були впродовж десятків років домагатися кращих умов для розвитку українського середнього шкільництва. Потрібні були роки тривалих і постійно напружених переговорів у Крайовому сеймі, щоб отримати хоча б якусь поступку з боку польської сторони. Першим результатом у цьому плані стала поступова українізація державної гімназії у Львові, що отримала назву Академічна (перебувала під опікою Львівського університету) [37].

У п'ятому артикулі закону про мови викладання були найбільш дискримінаційні норми щодо використання мов навчання. Ним передбачалося, і це стосувалося саме української гімназії у Львові, що українська мова як мова навчання (викладова) може використовуватися тільки при вивченні самої мови, а також вживатися у чотирьох нижчих класах Академічної гімназії. Тільки у 1874 р. було дозволено перейти на використання мови у всіх класах (на цей момент уже були сформовані усі вісім класів навчання). Натомість, в інших середніх школах із польською мовою викладання, умовою використання української мови могло бути звернення не менше 25 родичів учнів, які б хотіли нею вчити окремі предмети, що не були обов'язковими для вивчення польською. В українських гімназіях польська мова повинна була вивчатися обов'язково, а у польських – українська – при наявності звернень вказаної кількості учнів. При цьому німецька мова залишалася для вивчення як державна у всіх навчальних закладах, а питання запровадження українською мовою викладання міг дозволити тільки Галицький крайовий сейм [48, с.52].

У 1869 р. Державна рада (нижня палата австрійського парламенту) прийняла «Державний шкільний закон» в Австро-Угорщині, яким узаконювалися основні положення шкільної системи актами 1867-1868 рр. Він мав два розділи: А. Про публічні школи народні; Б. Про приватні заклади навчальні, яким визначалося два типи шкіл – державні і приватні. Але заснування приватних шкіл не мало тоді перспективи для українців через брак

коштів не тільки в основній соціальній масі селянства, але й нечисленній українській світській інтелігенції. Тому основним типом шкіл для українців залишалися державні середні школи, у своїй переважаючій основі польськомовні.

Завдяки такому підходу австрійської, а насправді польської владної верхівки в Галичині, було унеможливлено заснування українських гімназій у краї. На початковому етапі автономного устрою на території Галичини у 1867 р. діяли 19 державних гімназій. З них дві німецькі, одна українська (у Львові), 16 польських. За півстоліття, до початку Першої світової війни, у Галичині кількість середніх навчальних закладів (до них належали гімназії, училища, учительські семінарії) склала 112 польських середніх шкіл та 18 українських. На 39 польські державні гімназії (з них дві - польсько-українські) припадали всього 6 українських державних гімназій. Тому одна україномовна гімназія у кількісному відношенні до населення припадала на 520 тисяч українців. Натомість одна польська гімназія співвідносилася із відповідно 42 тисячами поляків [53, с.77].

Майже три десятки років пішло на те, щоб боротьба за українську середню школу у формі гімназійної освіти увінчалася деяким успіхом. Спочатку це було у зв'язі з запровадженням в діючих польськомовних гімназіях паралельних українських паралельних класів. Потім в результаті впертої посольської політичної боротьби були відкриті українські заклади: спочатку у Перемишлі у 1887 р., потім у Коломиї 1892 р., Тернополі 1898 р., Станиславові 1905 р. Також у Львові 1906 р. було відкрито ще одну українську гімназію. Окрім окремих українських закладів запроваджені українські паралельні класи у державних гімназіях у Бережанах і Стрию [41, с.382].

Якщо говорити про поступальність розвитку української гімназійної освіти, то першість була за Львівською Академічною гімназією. За її прикладом згодом розвивалися інші заклади, тому організаційний, навчальний і виховний досвід цього закладу, через діяльність його численних випускників, поширювався по усій Східній Галичині

Вона була сформована ще в середині XIX ст., діяла при Львівському університеті, тому отримала назву Академічна. Її перехід на повноцінне використання української (руської) мови навчання завершилося у 1874 р. і з того часу до неї прагнули вступити як мешканці Львова, так і близьких до Галицької столиці повітів намісництва (Додаток А, Б).

З 1877 р. в Академічній гімназії був організований підготовчий клас, де діти вчилися до вступних іспитів. Навчання у цьому класі значно полегшувало вступ до гімназії вихідців зі сільської місцевості. Адже рівень їхніх знань початкової школи значно поступався міським закладам. При вступі до гімназії були вимоги певного рівня знань, після закінчення народної школи. Для перевірки належного рівня були створені відповідні екзаменаційні комісії для вступних іспитів, після успішного проходження яких відбувалося зарахування у 1-й клас.

Учні-кандидати мали володіти знаннями з математики (прості дії, таблиця множення, основні метричні міри), мов викладання (української), німецької та релігії. Серед вступників було чимало дітей із сільської місцевості, тому у підготовчому класі їх підвищували необхідний для вступу рівень знань [31, с.54-55].

У 1860-х роках було запроваджено, що наймолодший вік для вступників до гімназії не міг бути менше 9 років. Згодом і такий віковий ценз визнали замалим і міністерським розпорядженням 1887 р. було визначено вступний вік дитини не менше десяти повних років.

Вступити до гімназії можна було не тільки до першого, але й до інших класів. Тобто це була можливість перевестися з інших навчальних закладів. Причини такого вступу були різними, найчастіше – переїзд батьків до Львова через зміну місця роботи. Але це можна було зробити за умови подання в навчальний заклад свідоцтва про завершення на попередньому навчальному місці повного семестру чи навчального року. Також вимагалися фінансові документи для визначення рівня оплати за навчання або ж призначення стипендії[10].

Для вступу у гімназію учні складали вступні екзамени з української і німецької мов, релігії, географії з природознавством, історії і рахунків. Це був стандартний перелік предметів, по яких згодом приймали вступників в інші українські заклади. Основні вимоги по предметах були такі: з української мови – грамотно написати диктант, читати тексти з читанки й викладати основний зміст прочитаного, розрізняти прості і складні речення. З державної німецької мови передбачалося написання нескладного диктанту, читання початкового шкільного підручника, відмінювання іменників, займенників і прикметників. У деяких випадках вчителі могли проводити невелику співбесіду німецькою. Складання іспиту з релігії передбачало знання щоденних молитов, основ християнської релігії; з географії та природознавства – орієнтація в сторонах світу, основні поняття про ріки, озера, моря, океани, континенти та їх розміщення[50, с.76].

Але сам вступ ще не гарантував отримання повноцінної освіти. У багатьох спогадах гімназистів йдеться про значну кількість учнів, яких відраховували з навчання через різні причини.

По завершенню навчання гімназисти здавали випускний іспит зрілості, який називали матура. Процедура підготовки та проведення іспитів була чітко регламентована. Утворювалася гімназійна комісія із складу провідних вчителів (професорів), які вели основні курси. Головою екзаменаційної комісії призначався спеціальний представник, якого делегувала Крайова Шкільна Рада. Як правило це був один із гімназійних інспекторів, що славилися своєю суворістю, точністю і педантизмом. Випускні іспити були комбінованими, складалися з двох основних форм: письмової та усної. Спочатку випускники виконували письмові іспит із різними рівнями завдань. Його тривалість на кожний предмет могла складати 4 і інколи й до 5 годин. Наступний етап – здача усних іспитів. До них допускалися гімназисти, які успішно склали письмові випробування. Усі учні випускного ділилися на невеликі групи по 4-5 гімназистів. За умови негативного результату по одному із предметів

випускник міг отримати дозвіл від екзаменаційної комісії повторно скласти цей предмет після канікул [362, с.31].

Відмінники отримували випускні свідоцтва з відзнакою, а їхні прізвища в гімназійних звітах виділяли жирним шрифтом. Гімназійне свідоцтво зрілості означало готовність до навчання в університеті.

Упродовж навчання основними предметами для навчання були 12 дисциплін: 5 мов – українська (руська), польська, німецька, а також класичні грецька та латинська мови: також вивчалися математика, історія релігія, географія, зоологія та ботаніка, фізика, логіка, психологія. Крім обов'язкових предметів були й необов'язкові (сучасним терміном – вибіркові дисципліни), до яких відносилися: французька мова, або ж на вибір – англійська, малювання, співи, а також каліграфія та стенографія [50, с.77].

Після початку Першої світової війни та швидкого захоплення росіянами Львова обидві українські гімназії були закриті. Під час російської окупації вони залишалися непрацюючими, ситуація змінилася після вигнання російського війська влітку 1915 р. не працювала через окупацію Львова російськими військами. Через втрати часу учні змушені були за рік пройти навчальний матеріал двох річних програм. Значно скоротилася й кількість учнів через переселення чи мобілізацію старшокласників до австрійського війська. війська, багато сімей переселилися.

Частина тих, хто виїхав до Відня та його околиць. Завдяки ініціативі крайового інспектора українських гімназій, д-ра Івана Копача, на еміграції під час перерви в навчанні було відкрито базу для продовження педагогічної діяльності. Під керівництвом директора І. Кокорудза у Відні провадилися коєдукаційні гімназійні курси, а також проходили іспити зрілості.

У 1915 р. гімназія і її філія розміщувалися у Народному Домі м. Львова, у концертній залі якого 19 жовтня 1918 р. було проголошено українську державність, а по класах гімназії з 1 листопада розташувалася перша бойова квартира УГА [31, с.56].

Ця гімназія стала символом доброї української освіти, з її стін вийшло чимало визначних постатей українського народу. Зокрема, один з перших активних діячів національного відродження М. Устиянович, визначний український історик академік І.Крип'якевич, його колега по науковому цеху філолог М. Возняк, визначний український композитор С. Людкевич. У гімназії навчалися майбутні військові і учасники збройної боротьби за українську державу полковник Є. Коновалець та генерал Роман Шухевич-Чупринка, старшини Українських січових стрільців Р.Сушко та В.Кучабський, митрополит УГКЦ В. Стернюк, дослідник слов'янської славістики І. Свенціцький. Серед випускників письменники О.Маковей, Ю.Опільський, В.Щурат, М.Кордуба відомий лікар П. Цимбалістий, педагог і освітній діяч С.Шах та багато інших [37].

Після українізації Академічної гімназії у Львові у 1874/75 навчальному році усі подальші зусилля на шляху до нових україномовних гімназій наштовхувались на перепони. До 1895 р. повністю українською була лише одна гімназія. За відповідну гімназію у Перемишлі боротьба у сеймі тривала із 1884 по 1895 рік. Неодноразово це питання виносилося на розгляд сеймових комісій, а також обговорювалося сеймових слуханнях.

Ініціатива творення української гімназії в Перемишлі виходила від крайового депутата, освітянина за професією Ю.Романчука. Він у 1884 р. вніс відповідне подання (посольський внесок) на засіданні Галицького сейму (Додаток В, Г). Спочатку це подання, як і передбачали тогочасні учасники подій, більшість сейму, зустріла вороже. Тому в наступні 1886-1887 рр. його ще кілька разів подавали до розгляду [11].

Спочатку польська більшість під тиском українських послів погодилася на запровадження у Перемишльській гімназії тільки паралельних класів з українською мовою викладання. Це питання вирішувалося на найвищому імператорському рівні. Своїм розпорядженням (рескриптом) від 29. липня 1887. р. Франц Йосиф I дав дозвіл: « щоби від 1888-89 шкільного року були заведені рівнорядні класи з окремим провізоричним управителем», що відкривало шлях

до творення паралельних українських класів. Також в документі вказувалося, щоб «для кожної рівнорядної класи систематизовано по одній учительській силі понад нормальний штат державної гімназії в Перемишлі» [11].

Навіть такий крок уже був успіхом, бо в українські паралельні класи почали набиратися все більше охочих вчитися рідною мовою. Як зазначалося у газеті «Діло»: «Український відділ І. класи почав своє життя обсадою 52 учнів. Провізоричним управителем став професор академічної гімназії у Львові Григор Цеглинський» [19]. Виділили окреме приміщення в старому будинку при колишньому єзуїтському костелі. Процес творення української «паралельки» тривав до 1895 р.

У тому році український депутат О.Барвінський зробив запит про необхідність відділити «рівнорядні» класи від державної польської гімназії й утворити з них окрему українську гімназію. Шкільна комісія таке подання підтримала і винесла на розгляд Галицького сейму. Відповідно, 13 січня 1895 р. Сойм прийняв внесок, де вказувалося урядові пропозиція: «рівнорядні класи з українською викладовою мовою відділив від тієї гімназії й утворив з них окрему державну гімназію в Перемишлі з українською викладовою мовою» [11].

Так відбулося творення другої української гімназії у відповідності з підписаним цісарем розпорядженням 12 травня 1895 р. про те, що заклад став самостійним під назвою «Цісарсько-королівська II гімназія в Перемишлі». Тимчасовий управитель Григорій Цеглинський був призначений уже самостійним директором, а саму гімназію розміщено в новому будинку по вул. Ю. Словацького, де вона знаходилася до Другої світової війни [11].

Український діяч І.Квасниця писав, що національний дух гімназії поширювався на промінював на цілий край, число учнів зростало з року на рік, гімназія мовби магнітом манила до себе українську молодь з різних частин краю. За його словами, навчальний заклад став мов «справжній бастион української культури і національного виховання у цьому найдалі на захід висуненому місті» [11].

Боротьба за українську школу продовжилася. Обмеження українського шкільництва стали предметом численних звернень, скарг, заяв політичних сил до крайового сейму та австрійського парламенту. У них постійно йшлося про організацію для українців нових гімназій і народних шкіл.

Це був період проголошеного порозуміння українських народовських сил з польськими урядовцями та політиками в раках проголошеної « нової ери ». Впродовж 1890-1894 рр. українські депутати в сеймі неодноразово порушували питання про необхідність створення національних навчальних закладів. Однак такі звернення, що стосувалися не політичної, а освітньої сфери, нерідко блокувалися польською більшістю сейму. При цьому заперечення були навіть стосовно перспективи відкриття навіть утравістичних (двомовних) учительських семінарій. А коли мова заходила про класичні українські заклади, то опір поляків зростав. Це при тому, що їх фінансове забезпечення в основному здійснювалося центральним австрійським урядом, котрий готовий був виділяти необхідні державні кошти на утримання освіти [41, с.381]. Порівняно з іншими краями монархії Галичина впродовж усього досліджуваного періоду знаходилась на одному з останніх місць за кількістю учительських семінарій (польських та двомовних) на душу населення.

Боротьба за створення українських гімназій у краї стала одним з провідних завдань українських послів у сеймі. Однак попри це під натиском української громадськості вдалося відкрити лише 4 таких заклади до вже діючої Львівської академічної гімназії. Питання української гімназійної освіти значно політизувало все українське громадянство, сприяючи зростанню його національної свідомості.

Безпосереднім результатом « новоєрівської » угоди стосовно українських середніх закладів стало заснування гімназії у Коломиї. Змагання за неї розпочалося у 1892 р., коли тогочасний посол крайового сейму Демян Савчак подав клопотання про відкриття гімназії з руською (українською) мовою навчання в одному із трьох міст: Бучачі, Коломиї або ж Чорткові. Його вирішення мало підтримку збоку тогочасних послів. В сеймовій ухвалі

відзначалося, що із запропонованих трьох місць найбільш годиться для цього Коломия. Враховувалося як позитивне клопотання місцевої повітової ради, вигідне географічне становище, так і наявність у місті державної польської гімназії. Відповідно, висловлювалося сподівання, що українська та польська молодь будуть мати тісні і позитивні стосунки між собою [39, с.142-143].

Тут теж було застосовано підхід щодо відкриття у діючій в Коломії цісарсько-королівській державній гімназії (польською мовою викладання) паралельного українського класу. Дозвіл на його набір було дано у 1892 р. Про це повідомляла тогочасна преса, що імператор Франц Йосиф I своїм розпорядженням: «з дня 4 вересня 1892 року найласкавіше дозволити на поступове створення гімназії з викладною руською мовою в Коломії» [39, с.143]. Через вісім років у 1900 р. Міністерство освіти й віросповідань у Відні видало відповідний наказ відкрити «самостійну руську (українську) гімназію з початком шкільного року 1900/01». Таким чином уже були сформовані повноцінні вісім паралельних класів, які стали основою нового українського закладу. Директором гімназії призначили досвідченого викладача Коломийської державної гімназії українця Софрона Недільського [35, с.63]. Нова школа отримала офіційну назву цісарсько-королівська II гімназія в Коломії (Додаток Є).

Аналогічно створювалася гімназія у Тернополі. У жовтні 1898 р. цісар Франц Йосиф I підписав розпорядження про відкриття при Тернопільській польській державній гімназії першого класу українською мовою викладання. Вагомий внесок у досягнення цього результату зробив місцевий педагог та визначний громадсько-політичний діяч Олександр Барвінський (Додаток Д, Е). У числі попередніх аргументів на користь заснування українського закладу ініціатори задекларували намір назвати українську гімназію іменем цісаря Австро-Угорщини Франца Йосифа I. У відповідності до цісарської постанови кількість україномовних класів щороку зростала, поки не досягла кількості восьми, які мала будь-яка вища гімназія [13].

Останньою у передвоєнний час в Східній Галичині була відкрита у 1905 р. Станиславівська українська гімназія. Її заснування відповідало вимогам місцевої громадськості. На той час у Станиславові діяла цісарсько-королівська державна гімназія з польською мовою викладання, де була значна частина українців. То ж ухвалене рішення, скріплене розпорядженням цісаря Франца Йосифа I була засновано як самостійний навчальний заклад з кількох класів. Спочатку для потреб гімназії орендували різні приміщення, де проводилися заняття. У 1908 р. на державні та зібрані громадські кошти було орендовано новозбудовану будівлю по вул. Липовій, котра на три десятки років стала місце діяльності закладу та навчання гімназистів [14, с.43]. Першим та довголітнім її директором був призначений місцевий педагог і визначний освітній організатор Микола Сабат, завдяки якому гімназія досягла вагомих успіхів у навчальній та виховній роботі [25] (Додаток Ж, 3).

Відкриття і діяльність 6 українських державних гімназій мала позитивний вплив на розвиток української середньої школи. Але така кількість закладів не могла забезпечити потреби широких українських мас. Тому на початку ХХ ст. з ініціативи Українського Педагогічного Товариства почали засновуватися приватні гімназії з національною мовою викладання. Такі заклади були створені у містах Копичинці та Яворів у 1908 р. , Городенці й Рогатині у 1909 р, Буську й Збаражі у 1910 р., Долині й Чорткові у 1911 р.. У Перемишлі в 1903 р. відкрили ліцей Українського Дівочого інституту, який 1918 р. був перетворений на реальну гімназію, а пізніше на класичну (гуманітарну) гімназію [13]. Так отже було 6 державних та 18 приватних гімназій, які склали загалом 24 гімназій на території Східної Галичини напередодні 1914 р.

В українських державних та приватних середніх навчальних закладах у 1912-1913 навчальному році навчалось трохи більше 5 тисяч українських юнаків та дівчат, у польських ще близько 3 тис. [53, с.77]. Але, незважаючи на зростання закладів з рідною мовою викладання, тогочасна статистика вказувала на значну перевагу польських учнів над українськими. На початку ХХ ст. у всіх

середніх школах Галичини відсоток учнів поляків становив 80%, а українців – лише 16%.

Українське населення в Східній Галичині становило більшість, але якоїсь переваги в організації українських шкіл воно не мало. Їх права державні органи влади на місцях намагалися всіляко обмежувати. Поодинокі протести громад не доходили до уряду, а ті, що доходили, австрійське керівництво ігнорувало. Вагомішими були протести української інтелігенції, число якої на самому початку XX ст. почало зростати, це питання виносилося українськими депутатами на розгляд австрійського парламенту та Галицького сейму. Але зрушення у цьому плані були дуже повільними.

Ще однією серйозною проблемою розвитку української середньої освіти був серйозний брак кваліфікованих вчительських кадрів.

Швидкий розвиток шкільництва на початку XX ст. викликав потребу збільшення числа учителів. Польська адміністрація противилася необхідності збільшення числа учительських семінарій, які б давали відповідну педагогічну освіту українською мовою для українських закладів. Щоб якось вирішити питання нестачі вчителів, дозволялися короткотермінові випуски так званих «панчішкових учительок» (так зверхньо називали молодих слухачок діючих, семінарій, котрі отримували скорочену кваліфікацію) [48, с.67]. Але й таким способом забезпечити вчительськими кадрами нові школи було складно. Тому влада з великим небажанням все ж погоджувалася на відкриття нових учительських семінарій.

Для об'єднання зусиль у боротьбі за українську школу 1910 року було створено громадський орган – Краєвий Шкільний Союз, який складався з представників від товариств «Просвіта», «Учительська громади», Наукового Товариства ім. Шевченка та інших громадських і політичних організацій краю. Під його опікою були засновані і діяли три приватні гімназії, засновниками якої виступила Українська греко-католицька церква. Це три дівочі гімназії при монашому згромадженні сестер-служниць чину святого Василя (Василіянки) у Львові, Станиславові та Яворові. Митрополичий ординаріат УГКЦ заснував

одну хлопчачу гімназію у Львові та частинну хлопчачу гімназію (7 і 8 класи) в Рогатині [13].

Отже, українські гімназійні заклади в Галичині формувалися в умовах домінування польськомовної освітньої системи, їхня поява і діяльність зустрічали постійний опір офіційних державних та шкільних органів Галицького намісництва. Активність українських освітян, громадських і політичних діячів у відстоюванні інтересів українського народу дала свої результати. Їх наслідком стало формування мережі українських державних гімназій як основного компонента національної системи освіти в Галичині.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГІМНАЗІЙ

Політика «нової ери» дала змогу змінити ситуації із існуванням українських навчальних закладів в Галичині. На переконання дослідників, серйозними здобуткам у сфері національної освіти стали також: заснування у 1892 р. української гімназії в Коломиї, збільшення із 1891 р. кількості предметів з українською мовою навчання для вчительських семінарій Львова, Тернополя та Станиславова. Уже на офіційному рівні в галицьких освітніх закладах у 1892 р. був впроваджений український фонетичний правопис. Окрім цього було забезпечено ще ряд важливих досягнень у культурно-освітній сфері: створення у 1892 р. на основі Літературно-наукового товариства ім. Шевченка уже Наукового товариства імені Т.Шевченка (НТШ), а також заснування у 1894 р. у Львівському університеті кафедри історії України на чолі з М.Грушевським. Угода активізувала діяльність товариства «Просвіта» та інших національно-культурних товариств, що почали фінансуватися хоч і невеликими, але щорічними коштами з місцевої казни, спрямованими на підтримку їхньої діяльності.

У 90-х роках XIX ст. поступове зростання кількості українських шкільних закладів гостро поставило питання про заповнення вчительськими кадрами потреб українських шкіл. Проте на системі підготовки вчителів відбивалася загальна імперська політика онімечення, ополячення, пригнобленого стану українського селянського населення. Вчительські семінарії австрійського часу виховували в основному послушних і лояльних освітянських виконавців адміністрації. Більшість слухачів семінарій, де були чотирирічні терміни підготовки, були обмежені у продовженні свого навчання у вищих навчальних закладах, оскільки статус вчительських закладів не був рівнозначний класичним гімназіям. Безправ'я, постійні утиски, брак коштів, заборона на

творче самостійне мислення були ознаками тогочасного процесу підготовки освітян. При цьому кількість українців, котрі здобували вчительський фах, значно поступалася польським представникам [48, с.79].

Отримавши місце роботи вчителя, випускник залишався під контролем не тільки дирекції, але й шкільної кураторії. Освітянам заборонялася участь в громадсько-політичних організаціях, вони мали статус державних службовців, хоч і нижчого рангу. Також не могли публічно висловлювати свою громадянську позицію, самостійно застосовувати нові творчі методи навчання. Не могли вони бути байдужими до релігійної справи, тих, хто відкрито висловлював якісь антицерковні думки, нерідко позбавляли посади, звільняли з роботи. Низькою була й оплата праці вчителя, незважаючи на державний закон, яким ніби то визначалася належна оплата за вчительську працю, з можливістю утримувати себе та родину. Наприкінці XIX ст. річна зарплата вчителя складала близько 600 корон на рік, що прирівнювалося до зарплати простого жандарма, або ж сторожа при державній установі. Але її отримувала незначна кількість освітян. Більшість мала заробітну платню у розмірі 400 корон за рік, менше, ніж витрачалося коштів на забезпечення поштового коня. Молоді вчителі отримували ще менше, близько 300 корон, що було еквівалентом утримання ув'язненого [48, с.80].

Ситуація із забезпеченням вчительського складу гімназій була трохи краща. Цісарсько-королівські державні гімназії та їх професорський склад, фінансувалися за державний кошт. Розпорядником цих коштів була Крайова головна каса (КГК) за фінансовими документами Крайової шкільної ради. Кошти виділялися на виплату заробітної плати викладачів, ремонт шкільних будинків, освітлення приміщень, закупку шкільних приладів, оренду необхідних чужих приміщень для гімназійних потреб. Для цього у кожній гімназії створювався обов'язковий навчальний фонд. Окрім нього більшість директорів мали додатковий (підручний) директорський фонд, кошти з якого витрачалися на ведення господарства та канцелярські потреби [10].

Кошти видавалися директорам готівкою і зберігалися у шкільних касах в приміщенні гімназій. Директор мав одноосібне право витрачати їх упродовж календарного року, при цьому ніс також персональну відповідальність за їх використання. Для цього велася відповідна бухгалтерія, в обов'язковому порядку зберігалися всі фінансові рахунки і платежі. Директор був підзвітний перед крайовим шкільним інспектором під час щорічної перевірки роботи закладу. Також практикувався публічний фінансовий перед учительським колективом на традиційних січневих учительських конференціях [10].

Практична сторона витрат давала можливість директорам гімназії не використовувати всієї річної суми без необхідності. Заощаджені кошти потрібно було повернути на рахунок Крайової грошової каси. Але вони за клопотанням гімназії могли знову бути виділені гімназії додатково на наступний рік, як невикористані минулорічні кошти. Таким чином окремі директори накопичували додаткові кошти за кілька років, щоб придбати якісь значиме обладнання на потреби школи [10]. Наприклад, у подібний спосіб директор Станиславівської української гімназії М.Сабат оплачував оренду додаткових приміщень на потреби закладу [24, с.55].

Гімназійні учительські колективи формувалися під контролем Крайової шкільної ради за вибором директорів гімназій. Теоретично гімназійним викладачем міг стати підданий Австрійської монархії, який мав академічну університетську освіту, пройшов успішно здачу кваліфікаційного іспиту, пройшов обов'язкову річну педагогічну практику в середній школі і мав вік до 40 років. Призначення відбувалося через проходження конкурсного відбору, на вакантне місце.

Структура викладацького складу була доволі широкою. Найпрестижніший рівень займали дійсні учителі або гімназійні професори. Щоб досягти цього статусу, потрібно було відпрацювати в гімназії певну кількість років і скласти відповідний іспит. Дійсні вчителі складали додатковий іспит, після чого їм присвоювали звання гімназійного професора. Ці дві категорії були основою педагогічного колективу [10]. Нижчий рівень складали

заступники (помічники) допоміжних чи позаштатних учителів (сьогодні це відповідає посаді асистент вчителя). На це претендували вчителі народних шкіл, які вже мали певний педагогічний стаж або випускники університетів, які поступали в гімназію на вчительську державну службу. Це були кандидати на місце дійсних вчителів, які упродовж не менше трьох років працювали на цих посадах. Їх називали ад'юнктами, або суплентами. Пропрацювавши три роки вони зобов'язані були скласти кваліфікаційні вчительські іспити, після чого переводилися на посади дійсних вчителів. За годинами навантаження і своїми обов'язками в гімназії супленти нічим не відрізнялися від старших колег [10]. Але розмір оплати праці у них був менший, ніж у дійсних вчителів.

Також були учителі-сумісники, приватні учителі, кандидати на вчителя та вчителі-практиканти. Останні працювали рік на безоплатній основі, після чого ухвалювалося рішення про їх професійну придатність.

Здобути місце гімназійного вчителя в державних класичних гімназіях було доволі складно. Вільних (вакантних) місць було мало і у випадку виникнення такої ситуації Крайова шкільна рада оголошувала конкурс на заміщення посади вчителя або суплента. Конкурсні випробування складалися з трьох частин: письмової, усної й практичної, могли проводитися в різних гімназіях, не тільки в тій, де було оголошено вакансію. Для цього за розпорядженням міністерства освіти і віросповідань імперії утворювалися відповідні екзаменаційні комісії, до яких залучалися висококваліфіковані вчителі краю. Формувалися комісії з трьох напрямків: філологічного – латинська й грецька мови та література, історико-географічна, фізико-математична. Іспити для кандидата на вчителя гімназії були багатоступеневими, вимоги до претендента високими [10]. Він мав показати не тільки добрі знання із свого фахового предмету але й продемонструвати загальний всебічний розвиток. Процедура конкурсних іспитів кандидати оплачували самостійно.

Після успішного проходження випробувань кандидат отримував кваліфікаційне свідоцтво і зобов'язаний був пройти річний випробувальний

термін, працюючи у визначених шкільною радою місці та гімназії краю При цьому могли враховуватися побажання кандидата, але вони не були визначальними. Упродовж випробувального терміну кандидат на вчителя мав продемонструвати свої практичні навички та педагогічні здібності, після чого уже зараховувався у штат гімназії на постійній основі. Директор гімназії визначав, зважаючи на кваліфікаційне свідоцтво та потреби свого закладу, які предмети і в яких класах буде викладати кандидат. Новоприйнятий викладач мав у письмовий спосіб засвідчити згоду на завдання й вимоги, що ставилися перед ним під час роботи в гімназії, його відповідальність, а також права [10].

Приймалися на постійну роботу за міністерським призначенням. Нерідко учителі переїжджали на місце своєї праці в інше місто. На початку роботи кожен новоприйнятий вчитель складав вчительську присягу, сам факт її виголошення міг відбуватися публічно і його повинні були засвідчити щонайменше два свідки. Після складання присяги вчитель ставив під документом свій підпис.

У державних цісарсько-королівських гімназіях з польською мовою викладання, більшість з яких належала до першого оплатного рівня, була вища, ніж в народних школах заробітна плата. Вона залежала від посади, що співвідносилася із рангом державної служби. Педагогічне навантаження у Львівській академічній гімназії складало для професорів філологів 17 годин на тиждень, дійсних вчителів з інших предметів – 20 годин, викладачів малювання і гімнастики – 24 години. Директор гімназії міг вести заняття в обсязі 8 годин тижневих [43, с.550]. Станом на 1870-ті роки стабільна плата професора польської державної гімназії в річному доході складала 1000 флоринів. Разом з додатковими виплатами у 1898 р. гімназійні професори мали від 1200 до 2700 корон. Супленти (кандидати на вчительську посаду) та заступники вчителя, ще не могли мати державний ранг, тож отримували тільки 60 % від заробітної плати дійсного вчителя [10].

Заробітна плата вчителів Академічної гімназії доходила до 700 золотих ринських. Існували й надбавки в розмірі від 130 до 200 золотих Заступники

вчителів отримували платню в розмірі 300 зол. рин.⁶⁵ Шах С. Львів – місто моєї молодости... С. 25. На початку ХХ ст. платня дещо зросла. Гімназійний професор Львівської гімназії уже мав 2 800 корон на рік. Існували додаткові надбавки, які в окремих випадках могли доходити до 6 600 корон річних [43, с. 550].

При кожній гімназії релігійні предмети викладали церковники – катехити. Їхня платня прирівнювалася до заробітної плати цивільних гімназійних учителів.

Вищі зарплати отримували керівники гімназій заробітну плату отримував директор. Так директор другої львівської польськомовної гімназії у 1870-х роках отримував в середньому 2510 флоринів в рік. А станом на 1898 р. його дохід складав уже 3200 австрійських корон. Нерідко керівникам гімназій додатково нараховували кошти на утримання житла і це могла бути сума в 1000 корон. Також гімназійні директори та головні вчителі, які залучалися до складу екзаменаційних комісій при здачі матури в різних гімназіях краю, отримували також відповідні кошти [10]. Також було передбачено можливість преміювання за виконання якогось виду додаткових робіт, що не відносилися до основного навантаження педагога.

Частина вчителів гімназій вдавалася також до репетиторства. Існували офіційні можливості, коли відстаючі учні офіційно вносили в гімназійну касу кошти за вчителям за додаткові заняття. Але наприкінці ХІХ ст. така практика була заборонена, як і надання приватних уроків учням своєї гімназії. Що стосується українських державних гімназій, то вони відносилися до другого рівня оплати праці і у них зарплати були нижчими, хоч кращими, ніж у вчителів народних шкіл.

Ті педагоги, котрі тривалий час працювали в гімназіях, мали право на державну пенсію. Для цього потрібно було попрацювати не менше 26 років, що давало можливість оформити пенсію без огляду на вік. Для директора і вчителів крайнім віковим цензом для оформлення пенсії визначалися 60 років життя [46, с. 54].

Як і педагоги народних шкіл, гімназійні педагоги повинні були уникати ситуацій, що могли завдати репутаційних втрат їм чи навчальним закладам. Їм заборонялося вступати до таємних товариств у державі чи мати якісь політичні зв'язки поза її межами, вести якусь пропагандистську чи надмірну громадську активність. До їх обов'язків відносилося безумовне виконання службових розпорядків і вимог керівництва закладу. Вони повинні були сумлінно готуватися до проведення уроків і виконувати педагогічні та виховні обов'язки. Поза межами шкільного закладу вони не мали права займатися діяльністю, що суперечила вчительському стану [48, с.68]. Також заборонялося прийняття подарунків, що якимось чином відображали питання службового характеру.

Учительський колектив міг висловлювати свої думки щодо кандидатур на заступників директора, при прийнятті на роботу нових учителів, а також стосовно перебування в гімназії чи зарахуванні до її складу нових учнів під час навчального року. Також педагоги могли ухвалювати відповідні рішення про дисциплінарні покарання учнів чи навпаки, про заохочення в справах навчання. На педагогічних радах обговорювалися та затверджувалися на кожний шкільний рік варіанти використання затверджених у рекомендованих міністерських списках шкільних підручників. Також вчительський колектив долучався до розподілу виділених державою коштів на навчальні засоби, виплати стипендій чи допомоги убогим учням, проведення різних шкільних виховних, спортивних чи розважальних заходів [10].

Учителі мали право на незалежність в оцінюванні успіхів учнів, отримання рангу й усіх відповідних до нього надбавок, вільного використання всього терміну шкільних канікул. Вони мали право на ознайомлення зі своїми кваліфікаційними листами, скаргами на них через протокол конференції колективу, вибору й виборності до всіх легальних урядових і шкільних організацій.

Сьогодні в сучасній загальноосвітній школі гуманітарні питання розвитку форми і змісту освіти викликають особливий інтерес. Більшість дослідників педагогічної думки визнають, що саме вивчення гуманітарних дисциплін у

тогочасних класичних гімназіях було на належному навчальному рівні. Як приклад наводять навчальні програми і процес в австрійських гімназіях. Там повний курс гімназійного навчання складав 8 років. Класичні гімназії були зорієнтовані на отримання здебільшого гуманітарної освіти.

У навчальних планах понад третину усього навчального часу (годин лекційних і практичних занять) відводилося на вивчення грецької і латинської мов, як основ класичної освіти. Разом із іншими обов'язковими мовами – в національних гімназіях це були німецька як державна, польська – як місцева офіційна і українська рідна це складало дві третини (близько 65 % навчальних годин). Дисципліни природничого та математичного спрямування складали всього близько п'ятої частини усього навчального часу (20 % годин) [18, с. 8]. Частина предметів у звичайних школах потрапляла до категорії необов'язкових для вивчення учнями: французька мова, англійська мови, каліграфія – вміння гарно і красиво писати, малювання, співи, а також фізичні вправи – гімнастика. Але у класичних гімназіях, при вступі до закладу, батьки і гімназисти обирали з цього переліку предмети, які під час навчання уже ставали обов'язковими.

Вступ до гімназії тих, хто раніше не вчився, відбувався на основі вступних іспитів. Іспити здавалися до кожного класу. Для зарахування до випускного 8 класу потрібен був дозвіл Кураторії шкільного округу [28, с.102].

Правила прийому передбачали обов'язковий конкурсний підхід. Допускалися до складання іспиту учні, що завершили чотирикласну народну школу і мали відповідне свідоцтво. Іспити проводилися в усній та письмовій формі. Для цього потрібно було показати належний рівень знань із таких предметів як державна (німецька) мова, мова викладання (в українських гімназіях українська, у польських державних – польська), релігія та математика. Якщо іспит вважався не складеним, таким абітурієнтам заборонялася повторна здача іспитів в цей чи інший аналогічний заклад в поточному році. [23, с.78]

В гімназіях навчальний процес базувався на класно-урочній системі. Щоденне навантаження для учнів складали 5-6 уроків, які в ті часи мали назву лекції. Тривалість уроків визначалася рішенням шкільної гімназійної ради на початку навчального року. Вони могли тривати 45 або 50 хвилин. Навчання проводилося упродовж шести днів – із понеділка по суботу. Робочий графік починався з 8 години ранку і завершувався близько 14 години [27, с.102]. Під час навчального процесу гімназістам заборонялося без дозволу покидати класи, перебувати на коридорах. Тих, хто спізнювався, заводили в окрему кімнату, де вони чекали дзвінка на перерву. Покарання за запізнення були досить суворими, повідомляли батьків чи опікунів, які несли за це покарання.

Методичні рекомендації щодо проведення занять в школі мали наступний підхід. Вивчаючи нову тему із предмета на початку учитель мав пояснити, перевірити розуміння і засвоєння поданого матеріалу таким чином і так довго, поки не переконається у добрих знаннях своїх учнів. Він повинен був керуватися принципом повільного поступу у навчанні, вчити менше, але якісно і результативно, не йти далі, поки не переконається у засвоєнні конкретної теми школярем шляхом співбесіди чи переказу головних понять і термінів. Все те, що школяру не зрозуміле повинен учитель старатися пояснити наочно, щоб учень міг говорити сам про той предмет. Учителям рекомендувалися такі постулати: говорити і розказувати точно, конкретно і лише по суті; не перевантажувати складною лексикою і термінами; не говорити учню всього, що знав вчитель і не вимагати від учня всіх знань відразу [20, с.123].

Визначалися основні дидактичні прийоми, у яких наголошувалося про потребу виокремлювати важливу частину предмета від менш важливої, повторювати її, поки не залишиться в пам'яті учня чітке поняття і знання. Кожний предмет потрібно було ділити на складові, опрацьовувати їх доступно і методично, робити відповідні рекомендації для кращого засвоєння і сприяти можливості самостійного пошуку учнем відповідей на поставлені питання [20, с.164].

Практикувалися «три способи науки», тобто прийоми, котрі могли використовувати вчителі під час занять. Перший – це викладовий (лекційний), у формі монологу вчителя – на слух або під запис. Його називали акроматичний і він відображався у розповідях вчителя на клас, із поясненням на прикладах чи акцентуванні на важливих деталях.

Другий спосіб – катехитичний або еротеоматичний (сучасним терміном питання-відповіді), учитель ставив запитання на клас чи конкретним учням і вислуховував їхні відповіді. У цьому випадку вчитель оцінював точність і правильність відповіді, без коментарів чи пояснень.

Третій спосіб – діалогічний або розмова (ведення діалогу за участю двох сторін) – вів розмову з учнями у спосіб обговорення чи обміну питаннями і відповідями. При цьому завданням вчителя було спонукати учнів до розповідей чи висловлювань на задану тему, а сам він більше часу мав слухати та поправляти допущені помилки [20, с.165]

Згідно затверджених міністерством освіти і віросповідань імперії Правил поведінки в навчальних закладах гімназист мав бути зразком для всієї молоді в суспільстві. Шкільне керівництво повинно було постійно стежити за дотриманням цих правил. Вони визначали поведінку учнів під час навчання, у позаурочний і канікулярний час. Порушувати правила поведінки школярам не дозволялося. У випадку здійснення якихось протиправних дій стосовно порушника застосовували міру та способи покарання, які містилися у самих Правилах.

Процедура ознайомлення з Правилами поведінки була наступною. Директор зачитував Правила на початку кожного навчального року після урочистої Служби Божої у всіх класах і для всіх учнів. Ці правила були чинним упродовж десятків років, і якщо зазнавали змін, то мінімальних. Важливим моментом їх дотримання вважалася не загроза покарання, а розуміння школярами свого статусу і відповідної справи честі перед товаришами, родиною, суспільством. За відгуком колишнього гімназиста М.Ерстенюка,

«Правила були жорсткими, але через те, що вони були колись добре продумані, то чітко виконували свою функцію» [10].

Правила стосувалися не тільки школярів, але й інших учасників освітнього процесу – викладачів та батьків.

На викладачів покладался обов'язок не тільки слідкувати за поведінкою учнів, але й впливати на формування думок і способів мислення вихованців. Вчителі, особливо класні керівники, повинні були знати і розуміти настрої класу, атмосферу школярського колективу і під час занять, і поза школою та під час канікул. Батькам ставився обов'язок перед громадою співпрацювати з гімназією й нести частину власної відповідальності за можливі порушення правил їхніми дітьми.

У Станиславівській українській гімназії підтримувався постійний зв'язок між дирекцією і педагогами з одного боку, та батьками чи опікунами з іншого. Це дозволяло утримувати на високому рівні дисципліну і швидко вирішувати питання дисципліни [16, с.344].

Окрему проблему складали зміст та наповнення шкільних підручників. Вчителі вважали, що їхній зміст нерідко ускладнював роботу учителя внаслідок численних невідповідних уривків, непристосованих до розумового та вікового розвитку дітей, із складними для розуміння поняттями та термінами. У багатьох навчальних книгах матеріал викладався довгими реченнями, складними для запам'ятовування та й навіть читання. Помилковістю були й сухий та малоцікавий виклад матеріалу, а з етичного погляду – занадто тенденційний патріотичний (з точки зору державної ідеології) чи моральний тексти. Вони часто не спричиняли цікавості до книжок і самостійного читання поза школою. Тому досвідчені педагоги вважали, що підручник мав бути підвалиною шкільної науки, та водночас основою для формування світогляду і знань гімназистів. Багато підручників укладалися шаблонно, без цікавинок і якнайменше викликали інтерес та бажання до праці в учнів [20, с. 104].

Водою багатьох підручників другої половини XIX ст. була так звана розпорошеність матеріалів і прикладів. Це ускладнювало сприйняття учнями і

навіть частина вчителів губилася в справі визначення основних положень. Кожен вчитель змушений був індивідуально вибирати те, що сам вважав за відповідне. Для учнів ситуація була складнішою, до чого б більша частина з них не бралася, все потребувало пояснення. Тому і в цьому випадку кожний учитель здійснював роз'яснення на свій погляд і розуміння [20, с. 104].

У 1893-1894 рр. в розвитку галицького шкільництва відбулися помітні зміни. Були перероблені типові шкільні науково-педагогічні підходи, внесені відповідні зміни до планів і шкільних підручників. Їхній зміст став набагато кращий, уже ближче відповідав умовам життя, освітнім потребам українського народу. Нові плани передбачали постійну увагу до релігійного, морального, естетичного виховання і патріотичних почуттів школярів. Культивувалися такі моральні якості як почуття обов'язку, шана та любов до праці, визнання причетності до свого соціального становища.

Нові шкільні підручники ділилися на дві частини. Перша містила матеріали та завдання морально-етичного змісту, часто пов'язані із релігійними християнськими сюжетами і чеснотами. Друга частина підручників мала більше прикладний характер. Різні уривки та завдання були розміщені у відповідності до тогочасної пори року. Їхня конструкція дозволяла вводити їх у школах на початку навчального року. Якщо з якихось причин гімназії на початок навчального року (вересень) не перейшли на нові посібники, то змушені було цілий рік працювати за старими [20, с.102]

Ухвалені рішення на покращення якості підручників не могли швидко змінити ситуацію з їх написанням. Цьому не сприяли і традиційні дидактичні методи навчання, що в основному ґрунтувалися на практиці викладання попередніх століть. Зокрема, вивчення напам'ять значної частини матеріалу без критичного осмислення доцільності використання тексту, який розміщувався у навчальних посібниках.

Нові навчальні плани класичних гімназій та реальних шкіл Галичини велике приділяли усному викладу матеріалу від найнижчих класів і до найстарших. Ці вправи передбачали спочатку запам'ятовування та

виголошування зразкових уривків, вільне відтворення та обговорення прочитаного, вміння розповідати історії. Потім у середніх класах додавалася потреба підсумовувати розказаний матеріал, співвідносити його з подіями реального, у тому числі, й особистого життя. У старших класах передбачалося виголошення доповідей на задані теми. Спочатку це були короткі розповіді з підготовкою, тобто наявним письмовим конспектом чи тезами, а згодом довші доповіді без попередньої підготовки, які у випускних класах передбачали можливість вільного висловлювання на обрану тему [19, с. 27].

Але наявні на той час підручники не містили достатніх методичних і дидактичних матеріалів для забезпечення такої методики. Тож відомий галицький педагог і громадський діяч, директор приватної гімназії у Городенці А.Крушельницький так характеризував підручники з української мови: «гіршої збиранини щодо мови та правопису важко знайти у підручниках з будь-якої іншої мови», підкреслюючи, що мова йшла про використання не народної, близької до розуміння дітей мови, а складних мовних конструкцій із церковнослов'янської та суміші польської мов [20, с.107].

Стосовно матеріалів з підручників історії, то наголошувалося, що вони часто були «мертвою абстракцією, яку неможливо опанувати творчим особистостям», що історія як предмет подавала в основному короткі історії тільки правителів, без критичного пояснення їх ролі і результатів діяльності. Тому А.Крушельницький порівнював зміст шкільних матеріалів з «кладовищем з розкиданими надгробками королів та вождів». Бачення педагога у справі покращення викладання історії полягала у рекомендаціях змістити акценти навчання. Замість читання підручника та переказу вчителем його матеріалу на лекціях (уроках) висловлювалася потреба усвідомленого засвоєння історичних документів через знайомство з джерелами та історичними монографіями, послідовно підібраних, щоб ілюструвати конкретні події і явища замість абстрактних загальних понять. А.Крушельницький закликав відмовитися від беззмістовного зубріння непотрібних текстів, поглиблювати історичну науку та формувати в учнів здатність до незалежних роздумів [20, с.108]

Отже, організаційно українські гімназії працювали за звичними для австрійського шкільного укладу структурами. Їхній кадровий склад відповідав штатному розпису цісарсько-королівських державних гімназій. Рівень матеріального забезпечення був приблизно однаковий. Але заробітна плата у польськомовних гімназіях була трохи вища, ніж в україномовних. Українські викладачі докладали чималих зусиль, щоб підтримувати на належному рівні навчання та виховання своїх підопічних, застосовуючи різні форми подачі матеріалу: викладовий (лекційний), ереоматичний (через питання-відповіді), діалогічний (через участь в обговоренні вчителя та учнів). Проблемою залишалася невисока якість шкільних підручників. Тому більшість гімназійних вчителів мали власні конспекти занять, що доповнювали навчальну літературу.

РОЗДІЛ 3

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

Гімназійна освіта у Габсбурзькій монархії була критерієм освіченості та свідоцтвом належності до верстви інтелігенції. Не випадково на побутовому рівні у публічному просторі стосовно гімназистів вживалася назва студенти. Натомість здобувачів вищої школи (університетів) за тих часів кликали академіки. У Львові вулиця, що вела до приміщення тогочасного університету, мала офіційну назву Академічна. Тож високий суспільний престиж гімназійної освіти давав дітям з українських нижчих соціальних верств своєрідну перепустку на соціальний верх.

Становлення українських гімназій відкривало додаткові можливості для формування національної за змістом середньої освіти в Галичині. Перші кроки в цьому напрямі були зроблені через запровадження наскрізного навчального процесу українською мовою, який виховував у гімназистів почуття національної особистості та приналежності до власного народу.

Піднесенням національно-культурного руху в Галичині обумовлювало зацікавленість суспільності справами виховання, продовжувався розвиток педагогіки і пошук такої моделі школи, яка б забезпечила успішний поступ нації і побудову власної держави. Тема ролі педагогіки, її призначення і поширення нерідко виносилася на сторінки газет та журналів. Часопис «Учитель» визначав педагогіку як науку і як мистецтво [48, с.67]. Тобто, вона була одночасно певною сумою знань, що підкріплювалися практичною стороною освітньої і виховної діяльності, і пошуком різних методів та форм здійснення виховного і навчального процесу як частини мистецького класу.

Українські вчителі обмінювалися думками з приводу можливостей використання уроків історії для формування історичного розуміння подій минулого і можливості використовувати різні прийоми для здійснення

національного виховання. Так І.Коссак при навчанні історії обґрунтовував такі методи:

- хронологічно-прогресивний метод був найпростішим, бо факти наводилися в порядку їх виникнення і відповідав педагогічній zasadі «від поодинокого до складного»;
- хронологічно-регресивний метод передбачав викладення фактів у зворотному напрямку (від теперішнього до початків історії) та базувався на zasadі «від близького до віддаленого»;
- синхроністичний метод базувався на описі одночасних подій (історія різних народів у той самий період) та мав у школі незначне застосування [20, с.112].

Наведені далі методи дотримувались хронологічного порядку при поданні історичного матеріалу:

- біографічний метод ґрунтувався на виборі з історичного матеріалу визначних осіб і описуючи їх дії, групував навколо них найважливіші події.

Цей метод полегшував правильний відбір матеріалу і давав нагоду присвятити більше часу тим історичним моментам, які дійсно цього заслуговували;

- прагматичний метод зосереджувався на логічних зв'язках історичних подій, передбачав вивчення причинно-наслідкових зв'язків. Згідно з цим методом не особи творять історію, а історія творить осіб [20, с.104].

Серед українських діячів утверджувалося розуміння того, що інтелігенція має взяти на себе провідну роль у формуванні сучасної нації. Відстоювання на місцевому і загально австрійському рівні права молоді навчатися рідною мовою у відповідному до культури власного народу мовному і ментальному середовищі сприяла популярності освіти рідною мовою. Це було кроком до створення майбутньої української нації.

Тогочасні педагоги і громадські діячі усвідомлювали потребу не тільки доброї освіти, надання учням належного рівня знань, але формування у них патріотичних почуттів. На громадських зібраннях та учительських

конференціях обговорювалися перспективи впровадження народознавчих дисциплін. При цьому вважалося, що вивчення рідної культури, історії повинні бути не окремими предметами у числі інших навчальних дисциплін, а основою навчання та виховання молоді.

Тогочасний український педагог і мислитель І.Ющишин критично оцінював самодостатність навчання рідною мовою як запоруку національного виховання. Він вказував на своєрідний парадокс - що в галицьких школах, хоча навчання здійснювалося українською мовою, поширювалася денаціоналізація, що була протидією національного виховання українських дітей. Причину такого негативного результату вбачав у змісті та положеннях шкільних підручників і позиції шкільного керівництва. За його словами, більшість навчальної літератури грішила поганою українською мовою, містила викривлений історичний та побутовий матеріал, що не співпадав з національними потребами та очікуваннями [48, с.69].

Прогресивна інтелігенція, громадські товариства активно вступали за українську школу та поліпшення становища вчителів. Для координації діяльності вчителів Галичини і Буковини в боротьбі за свої справа у 1905 році було створено товариство «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок». Його учасники обстоювали професійні та національні інтереси учителів та викладачів українських навчальних закладів. Педагоги дедалі частіше виявляли активність у громадському житті, поширювали приклади національного виховання в українськомовних шкільних закладах.

У Станиславівській українській гімназії із першого року заснування проводилися постійні заходи по вшанування пам'яті та вивченню творчості великого українського поета і громадського діяча Т.Шевченка. Ініціатором таких відзначень був директор М.Сабат. Уже на першому святі у 1906 р. зібралися не тільки учні української гімназії, але й багато українських школярів із польських гімназій міста.. У наступні роки в гімназії проводилися традиційні шевченківські вечорниці, на яких декламувалися вірші поета, ставилися невеликі театральні постановки за його творами [25, с.33].

Станиславівські професори і гімназисти у 1911 р. взяли участь у величому відзначенні 100-літнього ювілею з дня народження члена «Руської Трійці», українського галицького просвітника Маркіяна Шашкевича на його батьківщині с. Підлисса. Там директор М.Сабат виголосив промову, котру назвали «національним Вірую...». Про патріотичність гімназійної делегації свідчили збори пожертв на у 120 короні, які були відіслані організаційному комітету з будівництва пам'ятника М.Шашкевичу.

У 1912 р. під час посвяти великого гімназійного прапора, на якому були зображені національні символи українського народу в вигляді колишнього герба Галицько-Волинської держави – жовтого Лева на синьому полі, усі присутні, включно із керівництвом гімназії і запрошеними гостями виконали національний гімн «Ще не вмерла України» [25, с.37].

На це потрібно було значні зусилля та великий обсяг роботи по вихованню населення краю та активізації боротьби за свою школу. В рамках самих навчальних закладів така робота велася, але вона не могла розходитися із загальними вимогами австрійської державної освітньої системи. Тому для дітей і підлітків потребувалася ширша організаційна форма, поза межами шкільних закладів. Це повинні були стати громадські організації, в статутах та програмах яких було б відображено культурне і моральне виховання.

На той час найбільш відомою і популярною організацією було культурно-просвітницьке товариство «Просвіта». Створене у 1868 р., воно на початку ХХ століття уже мало найбільшу мережу своїх повітових організацій – філій, а ті опиралися на сільські хати-читальні «Просвіти». Але просвітянська діяльність спрямовувалася в основному на дорослих людей, з певною віковою та життєвою свідомістю [29, с.103]. Не випадково відзначалося, що просвітянські осередки орієнтувалися здебільшого на дорослих, зрілих людей. Натомість молодь, яка вписувалася до «Просвіти», не могла знайти для себе потрібного для бажання та потреби «корму духовного ще й чогось для своїх молодих сил» [67, с.134].

Головна мета роботи «Просвіти» полягала в поширенні освіти і знань серед дорослого населення. Молодь це здобувала за шкільними лавками. Тому для них виникали інші потреби: «молодий розвиваючийся організм потребує не лише книжки, а потребує також може і більше руху-забави» [67, с.135].

Тенденції життя вели до потреби створення окремих молодіжних організацій, які б сприяли відродженню сил народу, його національної самосвідомості, утвердженню в його розумінні визвольних державницьких устремлінь. За зразок брався досвід організаційної роботи з молоддю тих самих поляків, чехів, які теж значну увагу приділяли національному вихованню.

Заснування на західноукраїнських землях молодіжних громадських організацій на зразок спортивно-гімнастичного товариства «Сокіл» у 1894 р. та спортивно-пожежного товариства «Січ» у 1900 р. відображали зміну підходів української галицької інтелігенції до процесу формування нового осучасненого типу українця. Такими мали стати молоді люди, яким була б притаманна добра фізична підготовка, витривалість, жертівність, взаємодопомога. Ці риси повинні були б поєднуватися також із культурністю, моральністю, вихованістю. У «Соколі» використовувалися гасла-кличі: «В здоровому тілі – здорова душа», «Де сила – там воля». Сокільське вітання – звучало так «Гарзд!», назва гімну «Соколи! Соколи!» (Додаток II). Діяльність товариств мала сприяти поєднанню виховних традицій українців з викликами того часу, а також забезпечити формування національної ідентичності через збереження мови, історії і культури народу [47].

Заповідь товариства «Сокіл», створеного наприкінці XIX століття у Львові, звучала так «Світ посідає той, хто його здобуває. Ділами – не словами, не плачем – а мечем». Ініціатива заснування українських соколів належала громадському діячу Василю Нагірному. Товариство починалося як копія чеських організацій, але невдовзі набули виразних національних рис. Учасниками «Соколу» були спочатку мешканці міст, зокрема галицької столиці Львова. Товариство мало чимало членів із числа шкільної молоді, школярів Академічної гімназії. На початку XX ст. Його очолив професор Львівської

Академічної гімназії Іван Боберський. Організацію створювали як «тіловиховну» та «руханкову». Насправді ж вона стала школою українства для тисяч тодішніх дітей. Мета «Сокола» – виховати здорове тілом і душею молоде покоління української нації [47].

«Соколи» та «Січі» мали добре розроблену систему виховання молоді, використовували різноманітні форми виховної роботи, діяли за гаслом «Всі вперед – всі враз».

У «Соколі» ставили за мету виховати в українцях єдність, народну силу й почуття честі. Для цього плекали витривалість, рухливість, дисципліну, спільну працю. Це були і колективні фізичні вправи, гімнастика, показові виступи перед громадськістю. Найбільш яскравими і масовими були загальні зібрання, що мали назву Сокільких і Січових свят. Вони проводилися щорічно у різних повітових містах Галичини [33; 34]. На таких святах були присутні тисячі людей. В умовах переслідування української мови і культури з боку австрійського уряду та польських урядовців відкриті виступи в національному дусі сприяли зміцненню віри народу у власні сили [67, с.77].

У 1911 та 1914 роках відбулися крайові Сокільсько-січові свята у Львові. Роль спорту зросла, видовищні спортивні заходи відвідувало чимало людей. Буденне життя і фізичні вправи стали нерозлучними, взаємопов'язаними.

28 червня 1914 р. по вулицях міста пройшли десятки тисяч учасників руху. Вони були вдягнені в свої однострої з українськими національними відзнакам – стрічками, квітками, прикрасами. Стрункими рядами марширували «соколи» та «січі» вулицями в день, коли у Сараєво був вчинений замах на спадкоємця цісарського престолу архикнязя Фердинанда, внаслідок якого той загинув. А через місяць розпочалася Перша світова війна, у якій вихованці українських молодіжних організацій долучилися до творення першого українського добровільного війська у складі австрійської армії – Легіону Українських січових стрільців.

Важливу роль у національному патріотичному вихованні української галицької шкільної молоді належала створеній у 1911 р. у Львові дитячо-

юнацькій організації «Пласт». Це був праобраз створеної у 1907 році Робертом Байден-Пауелом скаутської організації юних розвідників (скаутів). В його основі лежали принципи спортивного, військового і патріотичного виховання[44].

Вона створювалася як невідпорядкована політичним впливам громадська організація, позбавлена в ті часи традиційної опіки з боку церкви. Мета «Пласт» визначалася у вихованні свідомих, сильних, морально чесних і справедливих юнаків і дівчат, які мали долучитися до розвитку національного руху. Назва організації походила від співзвучної англійської назви скаут (розвідник) і мала український синонім, взятий із традиції запорозьких козаків-пластунів, які виконували розвідувальні функції. Пізніше вихованці «Пласту» стали зразком відповідальних і активних учасників місцевої національної спільноти, з їх числа вийшло чимало провідників українського суспільства [44].

Ініціатором поширення скаутського руху в Галичині стали вихованці Львівської академічної гімназії та сокільського руху Олександр Тисовський, Іван Чмола та Петро Франко. Провідником «Пласту» вважають О. Тисовського. Він у 1904 р. закінчив Львівську Академічну гімназію де був під впливом викладача гімнастики і провідника «Сокола» І.Боберського. Після здобуття освіти у Львівському університеті у 1909 р. здобув докторський ступінь і став уже викладачем Академічної гімназії. У квітня 1912 р. О.Тисовський прийняв першу Пластову присягу своїх гімназійних вихованців, що входили до пластунського гуртка «Круки» [42, с.134].

О.Тисовському належить підготовка основних положень діяльності «Пласту» - він розробив текст присяги, вимоги до пластового іспиту, виховний план для молоді. Ним був виданий спеціальний навчальний посібник «“Пласт” (scouting for boys) в українських школах», який використовували пластуни Галичини в довоєнний період. Соратниками О.Тисовського із заснування пластових організацій стали його товариші . У Львівській філії Академічної гімназії засновником пластового гуртка став син І.Франка Петро Франко. Йому допомагали його молодший брат Андрій Франко, а також вчитель фізичної

культури та його однодумець Степан Гайдучок. У квітні 1913 р. у Львові сформовано «Організаційний пластовий комітет», куди увійшов й О. Тисовський [42, с.134].

Ідейні основи «Пласту» відображала пластова присяга, в якій говорилося: «присягаюсь своєю честю, що робитиму все, що в моїх силах, щоб бути вірним Богові й Україні, помагати іншим, жити за пластовим законом і слухатися пластового проводу». Основні принципи життя і поведінки пластуна визначалися «Пластовим Законом» [42, с.143-144] (Додаток І).

Пластові організації виникли і при Станиславівській державній гімназії. Опікуном пластунів-гімназистів став професор гімназії Григорій Кичун. Він проводив із пластунами походи за місто, слідкував за фізичним та моральним здоров'ям своїх вихованців. Директор гімназії М.Сабат спочатку дуже насторожено сприймав поширення пластового руху серед гімназистів його закладу. Один із вихованців гімназії М.Демянчук згадував, що значна частина гімназистів була під впливом «Січей», яким в свою чергу опікувалася Українська радикальна партія. Січові походи і маніфестації вороже оцінювала польська міська адміністрація і М.Сабат, не бажаючи накликати на гімназію додаткові негативні впливи, обмежував участь школярів у таких заходах. Тому і пластові гуртки спочатку викликали у нього підозру у поширенні політичного впливу на дітей. Пізніше, коли М.Сабат переконався у доброчинності та патріотизмі пластової організації, його відношення до товариства і його членів змінилося на позитивне [25, с.39-40].

Основним контингентом українських гімназій за соціальним походженням були діти дітьми села (селян, учителів, священиків). На прикладі Станиславівської державної гімназії проілюструємо тогочасну тенденцію умов життя і поведінки українських гімназистів. Значний контингент молоді в українській гімназії складали діти з передмість та повіту Станиславова. Приїжджі учнів жили на приватних квартирах, які утримували за оплату або за харчі від батьків, або за мінімальну оплату в бурсах (громадських гуртожитках). Один з таких знаходився на вул. Липовій (Шевченка), 82, нині

одне із приміщень Прикарпатського національного університету у п'яти хвилинах ходи від приміщення гімназії.

За австрійських часів, гімназійні учні повинні були носити так звані «мундири» (по сучасному – шкільну форму), тобто одяг відповідного кольору та фасону. Такий однострій складався з круглої твердої шапки з дашком, з гранатового (темно-синього) сукна, а на шапці була відзнака «Г», срібна для середніх класів, золота для старших класів гімназії. Також темно-синя сорочка з твердим, стоячим коміром, на якому смуги срібні для середніх класів, а золоті для старших. Взимку носили учні чорні плащі військової форми зі синіми вилогами на комірах, а весною, влітку та восени дозволено носити гранатові пелерини (накидки) з т. зв. «капюшонами» для захисту від дощу [14, с.112].

Учителі теж могли, але не зобов'язані були носити уніформу, визначену для державних урядовців, яку одягали тільки в державні свята. За спогадами сучасників гімназії постійно таку уніформу мали і носили тільки директор М.Сабат і гімназійний професор І. Дем'янчук [25, с.38].

Після зданого іспиту зрілості (матури) випускники гімназії долучалися до громадських справ станиславівської громади, сходилися в приміщеннях Товариства «Руська Бесіда» або «Сокіл». Вони добровільно ділили між собою суспільно-громадську працю, спрямовану на поширення освітніх і просвітніх ідей, відвідували навколишні села, де в читальнях представляли доповіді на політичні й освітні теми.

У часи Першої світової війни гімназія була закрита, на короткий час їй дозволили функціонувати. Багато учнів старших класів долучилася до творення Західноукраїнської Народної Республіки, пішла на службу в Українську Галицьку Армію та Армію УНР.

Випускники Станиславівської гімназії, а в їхньому прикладі, й інших українських галицьких гімназій, були особливим тип цілеспрямованої особистості, здатні вирішувати будь-які життєві, творчі, наукові, а то і державні проблеми. Доказом цього став життєвий шлях багатьох людей відомих і не дуже, які досягнули вершин своєї творчої, наукової чи політичної кар'єри. Долі

вихованців, незважаючи на їх різний життєвий шлях, об'єднувала вихована гімназією цілеспрямованість і працьовитість, вміння відстоювати свою позицію і доброї вартості амбіційність.

Державні українські гімназії в Галичині в час свого існування зуміли утвердити в середовищі учнівської молоді особливий гімназійний дух, породжений пануванням особливих навчальних та патріотичних традицій. Маючи славу навчальних закладів з дуже жорсткими вимогами як до вихованців, так і до вихователів, вони не тільки могла собі дозволити порівняно легко справлятися з усіма навчальними вимогами, накладеними на них австрійським імперським режимом, але й прищепити своїм учням внутрішню і зовнішню зібраність, глибокий патріотизм в ділах і помислах, а також вміння добиватися поставленої мети.

РОЗДІЛ 4

КУЛЬТУРНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Освіта як процес навчання та рівень здобутих знань та навичок є важливою складовою загальнокультурного процесу. Культура постає як сукупність знань, традицій, цінностей, звичаїв, мистецтва, науки, а також поведінки, яка передається від покоління до покоління. Ця значима частина знань впливає на самоідентифікацію особи індивіда, «робить» його соціальною людиною, як індивідуально, так і як частину суспільства.

Сьогодні українське суспільство повинно формувати у шкільному середовищі креативних, усебічно розвинених особистостей, які здатні самостійно приймати рішення. Для них важливим є вміння розвивати критичне мислення, гнучко сприймати новий навчальний та інформаційний матеріал, швидко адаптуватись до різних викликів, володіти навичками міжкультурного спілкування, бути готовим до сприйняття та співробітництва з представниками інших народів та їх культур.

Категорія «культурна компетентність» є важливою складовою загальних компетентностей.

Існує чимало дефініцій та підходів щодо тлумачення та змісту цієї компетентності. Зокрема, культурна компетентність охоплює знання про культуру та історію різних країн, соціокультурні та етнокультурні контексти; вміння сприймати і розбиратися в у мистецтві, літературі власної чи інших країн, знання її визнані постаті культурного життя. [58, с.125].

Культурницька компетентність містить такі складові як константи та установки; культурні цінності і відповідні норми; внутрішнє різноманіття субкультур. До складу культурної компетентності відносять обізнаність зі звичаями та традиціями країни; знання і дотримання правил установленого письмового та усного спілкування.

Сучасний освітній простір України повинен бути зорієнтований на компетентнісну освітню модель та розвиток культурної компетентності, що забезпечить формування ключових знань, умінь і навичок, необхідних для успішної навчальної та професійної діяльності. Про це зокрема йдеться у Законі України «Про освіту», де вказується і частково зміст та складові загальнокультурної компетентності, в контексті мети розвитку загальної середньої освіти: «різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності» [2, с. 8].

Відповідне спрямування міститься також і у Державному стандарті базової середньої освіти. У цьому документі наголошується на важливості формування культурної компетентності, завдяки якій здобувачі освіти розвиватимуть свій культурний стан. Стосовно результату набуття цієї компетентності у документі відзначено «наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин інших держав». При цьому вказується на властивості «розуміти і цінувати творчі способи вираження й трансляції ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми, прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва»[6].

Про значимість культурної складової наголошується у Концепції Нової української школи. Там підкреслюється потреба самовираження учнів у сфері культури, як сукупності знань і розуміння про надбання людства. У документі зазначається, індивідуальне культурне самоусвідомлення учнів може відбутися через осмислення та аналіз творів мистецтва, формування культурологічних та мистецьких смаків, осягнення світу мистецтва та культурного надбання України й інших культур. Це повинно забезпечуватися через глибоке розуміння

власної національної ідентичності та необхідність поважного ставлення до культурного розмаїття [5].

У процесі навчання історії та суспільствознавчих дисциплін учнів загальної середньої школи, розвиток культурної компетентності сприяє збагаченню їхнього світогляду, тоді як знання особливостей менталітету, мислення, традицій та культурної спадщини власного народу та представників уможлиблюють побудову гармонійної інших народів. Це дасть у майбутньому дорослому житті налагодити продуктивну співпрацю та співробітництво з представниками різних культур.

Поняття «компетентність» у словниковій літературі трактують як властивість. Похідне від нього слово «компетентний» пояснюється як такий, хто добре обізнаний, володіє достатніми знаннями в певній галузі [22, с. 560].

Під нею розуміють також уміння використовувати та застосовувати на практиці отримані знання. Вона подається як сукупність знань, здібностей, навичок, необхідних для ефективного процесу комунікації, що полегшують розуміння співрозмовника під час бесіди.

Термін «культурна компетентність» розкриває рівень пристосування людини до культурного, комунікаційного та технологічного середовища. Вона визначає вміння особи орієнтуватися в інформаційному просторі, відповідально і зважено використовувати отриману суму знань чи якусь визначену інформацію для ухвалення важливих рішень.

Культурна компетентність є продуктом процесу поглибленого заглиблення в культурне середовище, дозволяє розпізнавати та коректно застосовувати на практиці знання про культурні засади, норми, традиції та цінності [55, с.55]. Отже, культурну компетентність розуміють як здатність людини орієнтуватися в інформаційно-культурному середовищі, застосовувати історичні і світоглядні знання та відомості про особливості світобачення, традиції, звичаї, норми вербальної та невербальної поведінки під час спілкування.

Якщо говорити про внутрішню структуру культурної компетентності, то науковці виділяють такі її компоненти:

- культура та її функції;
- менталітет (ментальність);
- інкультурація (процес осягнення індивідом етнокультурного досвіду);
- національна та загальнолюдська культура;
- культурна ідентифікація [55, с.56].

Інші науковці виокремлюють такі складники культурної компетентності:

- готовність до вияву компетентності;
- емоційно-вольове регулювання;
- сформоване ціннісно-сміслові відношення;
- знання про культурні установки, цінності й норми;
- уміння та навички використання знань про культурні установки та досвід їх застосування [69, с.65].

Результатом впровадження національних культурних цінностей в історичну освіту є також громадянська компетентність. Вона реалізується в знанні матеріальної і духовної культури, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, а також в уміннях використовувати культурознавчі знання.

Старша школа відіграє ключову роль у вихованні свідомого громадянина. Саме в цей період закладається фундамент політичної культури, усвідомлення прав та обов'язків, формування соціальної відповідальності. Вивчення історії України має значний потенціал для досягнення цих цілей. Громадянська компетентність, як інтегральна характеристика, що поєднує знання, ставлення й дії, формується через організацію освітнього процесу, в якому домінують діалог, співпраця, критичне мислення, емоційне залучення. Якісна реалізація цього завдання можлива лише за умов системного впровадження інноваційних методів, ціннісних орієнтованих програм та педагогічної підтримки активності учнів у громадському житті.

Провідним змістовим вектором нового освітнього процесу стає формування здатності до усвідомленої участі в громадському житті, з повагою до прав і свобод людини. У межах компетентнісного підходу, громадянська компетентність розглядається як ключовий елемент, що поєднує знання, уміння, цінності та поведінкові установки.

Запровадження етнокультурного компонента до змісту історичної освіти старшокласників сприяє розвитку їхньої громадянської свідомості, формуванню патріотизму, поваги до етнічного різноманіття, критичного ставлення до історичного минулого та вміння орієнтуватися в сучасному культурному просторі [60, с.81].

Поетапна організація формування етнокультурних понять у навчальному процесі, побудована на основі пізнавальних завдань різних рівнів складності, дозволяє враховувати вікові та інтелектуальні особливості старшокласників, стимулюючи їх до самостійного аналізу історико-культурних явищ. Опора на системний, компетентнісний і етнокультурний підходи забезпечує ефективне структурування навчального змісту, його послідовність.

Щоб сформувати у школярів міцні та широко профільні знання, необхідно визначитися із базовими поняття навчальної дисципліни, здійснити послідовність засвоєння теоретичної складової. Актуально підібрати такий фактичний матеріал, що допоможе учням осмислити і закріпити підібрані для засвоєння терміни, причинно-наслідкові зв'язки, загальні положення [61, с.144].

В Концепції середньої освіти зазначається, що одним з пріоритетів оновленого змісту освіти є виховання особистісних якостей громадянина – патріота України. У «Національній доктрині розвитку освіти» мета державної політики «полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей. В Державному стандарті загальної середньої освіти зазначено, що метою сучасної школи є: «Створення передумов для всебічного розвитку особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей, науковості і систематичності знань, їх значущості для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи»[4].

У шкільному курсі історії України, його навчальному змісті, першочерговими у висвітленні повинні бути питання, пов'язані з етнічною та культурною сферою української нації та формуванням її світоглядних засад. В контексті культурницького підходу визначаються такі кластери:

- як людина сприймає оточуючий світ, яким в її уявленні є значення предметів оточуючого світу, як відбувається зміна цих значень;
- які шляхи і способи адаптації (пристосування) носіїв національної культури до змін, що відбуваються у світі;
- що у свідомості членів етносу за будь-яких обставин залишається незмінним, а що піддається серйозній деформації і чому вона є невідворотною;
- чи є в етнічній чи національній культурі конкретного соціуму незмінні нерухомі складники, що утримують усю структуру, запобігають загрозам її розпаду в часи потрясінь та навальних соціальних процесів [61, с.143]

Навчальний матеріал уроків з історії культури ХХ ст. у старшій школі повинен розглядатися у розрізі таких складових: становлення та розбудова української держави; особливості та періодизація українського відродження; етнополітика, пам'ятки історії та культури українців, видатні діячі науки й культури тощо.

Учні мають можливість за допомогою вчителя глибше ознайомитися із досягненнями попередників у сфері розвитку матеріальної і духовної культури. Уроки культурологічного змісту спрямовані на усестороннє ознайомлення та засвоєння історичного матеріалу, дадуть можливість відчувати образ та дух

епохи, побачити конкретну людину із її досягненнями і самореалізацією. Культурна компетентність формує в учнів здатність побачити і оцінити систему цінностей певного суспільства.

Культурознавчі матеріали дають можливість формувати в учнів навчальну мотивацію, умови для розвитку історичної свідомості та самосвідомості. Це забезпечить вироблення у них власного ставлення та думки щодо навколишньої дійсності, усвідомлене розуміння необхідності сприймати і берегти історичну пам'ять, досягнення культурної спадщини [61, с. 143].

Історична компетентність – це універсальне поєднання умінь, знань, навичок, способів мислення, ціннісних орієнтирів та ідейних переконань, які дозволяють впевнено й успішно виходити із нестандартних життєвих ситуацій. Саме такий мікс дає можливість досягти успіху в навчанні та професійній діяльності. Історична освіта покликана готувати молодь до самостійного життя у сповненому суперечностей сучасному світі, створити сприятливі умови для взаєморозуміння між людьми, що представляють різні культурні, етнічні й релігійні традиції.

Аксіологічна компетенція передбачає здатність учнів формулювати оцінки та версії історичного руху й розвитку. Критеріями її розвитку є такі складні вміння учнів: · порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей, визначати власну позицію щодо суперечливих і вразливих питань історії; · виявляти інтереси, потреби, протиріччя в позиціях соціальних груп і окремих осіб і їх роль в історичному процесі тенденції та напрями історичного розвитку; оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визнаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними.

Отже, саме культура робить людину особистістю. Громадянин стає членом суспільства в міру засвоєння знань, мови, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи і всього людства.

Культура – це засіб вираження творчості, формування індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві. Культурний досвід – це можливості для дозвілля, розваг, навчання й обміну досвідом з іншими.

Вивчення історії України має значний потенціал для досягнення цих цілей. Культурна компетентність у поєднанні із громадянською компетентністю формують інтегральний підхід, що поєднує знання, ставлення й дії, забезпечує освітній процес, в якому домінують діалог, співпраця, критичне мислення, емоційне залучення. Якісна реалізація цього завдання можлива лише за умов системного впровадження інноваційних методів, ціннісно орієнтованих програм та педагогічної підтримки активності учнів у громадському житті.

Ефективними засобами реалізації цієї мети є використання активних методів: рольові та ділові ігри, проєктна діяльність, дискусії, аналіз джерел, конференції, круглі столи, рефлексія. Наприклад, учнівські проєкти на тему історичного розвитку прав людини або симуляція парламентських дебатів формують не лише пізнавальний інтерес, а й практичні навички соціальної взаємодії.

Методичні умови формування громадянської компетентності передбачають орієнтацію навчального процесу на поєднання когнітивної, аксіологічної та діяльнісної складових. Когнітивна складова передбачає знання з історії політичних процесів, правової системи, механізмів державного управління. Аксіологічна складова відображає ціннісні орієнтації учня, його морально-етичні уявлення. Діяльнісна – виявляється у здатності до участі у громадському житті, соціальній активності, прийнятті рішень.

Отже, культурна компетентність розглядається як здатність людини (учня) орієнтуватися в сучасному інформаційно-культурному середовищі, застосовувати історичні знання про своєрідність та відмінність світобачення, традиції, звичаї, норми вербальної (словесної) та невербальної (несловесної : жести, міміку, пози, рухи тіла, інтонацію голосу та інші сигнали) поведінки в процесі спілкування у різноманітному культурному середовищі.

РОЗДІЛ 5.

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 9 КЛАСІ

Реалізація освітньої концепції Нової української школи передбачає новий підхід до змістового наповнення шкільної освіти. Сучасні учні засвоївши певну суму знань, важливих подій чи фактів, повинні розуміти, яким чином набутий освітній багаж може бути використаний і застосований у практичному житті. Саме на це зорієнтований компетентністний підхід – «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, умінь, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [4].

У переліку ключових компетентностей важливе місце належить культурній компетентності. Її визначальними характеристиками є «обізнаність та самовираження школярів у сфері культури», що передбачає отримання достатніх знань в рамках шкільних навчальних курсів стосовно культурного минулого країни та світу. Важливість культурної компетентності здобувачів освіти полягає в потребі забезпечити «глибоке розуміння ними власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [4]. Для сучасного українського вчителя історії питання вивчення в шкільному курсі культурного минулого нашого народу є одним з пріоритетних, бо тісно пов'язане із паралелями сучасності. Культурний вплив забезпечує розвиток особистості, формування естетичних смаків, сприяє гуманізації освіти й соціалізацію молодого покоління»[4].

В сучасних суспільних умовах у ході розгляду під час уроків матеріалу культурологічного характеру школярі разом із засвоєнням відповідної фактологічної інформації повинні навчитися розуміти також загальні закономірності розвитку культури відповідного періоду, особливостей генези в

конкретний історичний період. Культурознавча складова шкільної програми з історії України вимірюється у двох площинах:

1) загальній – коли в центрі уваги саме поняття «культура» визначає різні її прояви: політична, правова, господарська, моральна, повсякденна та ін. Вони наскрізно проходять через усі теми підручника і є відображенням багатоманітності застосування терміну

2) локальній – коли в навчальній програмі є конкретні теми, присвячені розвитку вітчизняної культури в конкретно-історичний час. Вони охоплюють конкретні прояви матеріальної і духовної творчості (освіта, наука, фольклор, література, мистецтва, побут та ін.) [66, с. 213-214].

Досліджувана у дипломній роботі тема розвитку гімназійної освіти в Галичині на рубежі XIX – XX століть має своє змістове навантаження у навчальній програмі з історії України для закладів загальної середньої освіти, рекомендованої МОН України від 3 серпня 2022 р. В рамках програми ця тема, як і загалом питання розвитку української культури, відображені у суспільно-політичній та культурній проблематиці історії України другої половини XIX – початку XX століття, що вивчається у шкільному курсі для учнів 9 класу [56].

До цих часових рамок, серед інших, відносяться й питання, які є темою дослідження нашої дипломної роботи. Питання розвитку освіти, а ширше культурного розвитку західноукраїнських земель в складі Австро-Угорської імперії у визначений часовий період можуть розглядатися в рамках розділів як Розділ V. «Західноукраїнські землі в складі Австро-Угорської імперії в другій половині XIX ст.»; Розділ VI. «Західноукраїнські землі в складі Австро-Угорської імперії на початку XX ст.»; «Розділ VII. «Культура України в середині XIX на початку XX ст.» [56, с.7].

У розділі V. «Західноукраїнські землі в складі Австро-Угорської імперії в другій половині XIX ст.» питання розвитку системи української освіти в Галичині зокрема та загальнокультурного розвитку в цілому може бути реалізована в трьох темах. А саме.

У темі «Суспільно-політичне життя у 60-80-х роках 19 ст.» через демонстрацію наслідків політичної реакції австрійського уряду після революційних здобутків часів «Весни народів», посилення польського політичного представництва у Галицькому крайовому сеймі та органах державної влади Галицького намісництва. Як результат – згорання і без того скромних поступок українцям у мовному питанні та відмова від ключової політичної вимоги Головної Руської Ради – поділу Галичини на Східну (українську) та Західну (польську) з наданням українцям права автономії. Натомість ухвалення сеймом та австрійським парламентом у 1867 р. закону про мови викладання в школах Галичини (польської мови) та парламентського закону 1869 р. про шкільні заклади, що пришвидшили полонізацію освітньої сфери. У цій же темі можна показати зусилля українофільської народовської течії по створенню культурно-просвітницького товариства «Просвіта» у 1868 р. та його діяльність з поширення просвітницької роботи в повітах і селах Галичини [56, с.179-185].

У темі «Політизація українського національного руху в 90-ті рр. 19 ст.» варто показати культурологічну і мовну складові досягнутої між українцями і поляками угоди «нової ери» в контексті досягнень українців щодо розширення сфери вживання української мови в шкільних освітніх закладах, дозвіл на заснування у Коломиї у 1892 р. української державної гімназії та початку повноцінної роботи Перемишльської гімназії у 1895 р., відкриття кафедри української історії у Львівському університеті у 1894 р. Також варто відзначити роль українських освітян і громадсько-політичних діячів І.Франка, Ю.Романчука, О.Барвінського, А.Вахнянина, котрі доклали чимало зусиль у боротьбі за мовні і культурні права українців. [56, с. 187-192].

Також матеріали дипломної роботи та джерела для її підготовки можна використати при проведенні Практичного заняття 5 за темою: «Особливості українофільського та політичного етапів національного відродження», у матеріалах до питань, пов'язаних із метою, завданнями та засобами

відстоювання національно-культурних, у точу числі й освітніх прав та інтересів українського населення.

При вивченні Розділу VII. «Західноукраїнські землі в складі Австро-Угорської імперії на початку XX ст.» матеріал дипломної роботи може використовуватися у двох основних темах, частково, під час проведення практичного заняття. Вивчення теми «Економічне і суспільно-політичне життя» може бути доповнене відомостями про матеріальні умови роботи українських педагогів, навчання українських школярів, забезпечення потреб навчальних закладів. Тут же можна проілюструвати на прикладі діяльності українських політиків, громадськості та студентів продовження змагань за українську мову в освіті: боротьби за відкриття українського університету у Львові, відкриття українських державних класичних гімназій у Львові (на базі філії Академічної гімназії) 1904 р. та у Станиславові 1905 р., заснування під егідою Українського педагогічного товариства приватних українських гімназій у понад десятку повітових міст Галичини, створення українських класів у польськомовних цісарсько-королівських гімназіях тощо.

У темі «Піднесення українського національного руху» варто показати участь школярів та окремих українських гімназійних викладачів у заснуванні діяльності молодіжних патріотичних товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт», і наслідки їх діяльності у створенні Українського січового союзу, рух за створення українських професійних педагогічних товариств, теоретичні і практичні кроки по формуванню української національної школи і національному вихованню молоді.

У практичному занятті 6 «Вплив греко-католицької церкви на формування національної свідомості населення західноукраїнських земель» показати роль шкільних катехитів у релігійному і моральному вихованні юних українців. [56, с. 246-255]

У «Розділі VIII. «Культура України в середині XIX на початку XX ст.» результати дипломного дослідження органічно вписують у рамки розгляду тем заняття «Освіта, наука, вплив процесів модернізації на суспільне та

повсякденне життя». Окрім пояснення специфіки австрійської шкільної системи можна акцентувати увагу на культурницькій та спортивній складових навчання і виховання в українських гімназіях, педагогічній та науковій роботі таких постатей як І.Боберський, О.Тисовський, П.Франко, М.Сабат, С.Недільський та ін. Культурний розвиток може доповнити ілюстрація зміни звичного традиційно-побутового укладу українського села, модернізації сільської психології, зростання попиту серед українців на здобуття освіти і реалізацію своїх професійних можливостей (Додаток І).

Для прикладу слід звернути увагу на зміні соціальної структури українського народу через відповідні економічні та технологічні процеси.

Слід пояснити учням, що з розвитком суспільних відносин наприкінці ХІХ–початку ХХ ст., що проявився у поширенні промислового виробництва, машинної фабрично-заводської індустрії, зростання міст відбувається серйозна зміна не тільки у виробничій чи соціальній сферах. Поява нових соціальних груп – підприємців (буржуазії) та найманих промислових робітників (пролетаріату) впливало на структуру українського народу. Але також відбувався вплив на зміну всього традиційного укладу життя. На зміну традиційно-побутовій культурі минулих часів, яка в своїй основі була суцільно сільською, селянською, поширювалася урбанізована культура. Етнічна специфіка дедалі сильніше проявлялася у сфері тогочасної духовної культури. Але матеріальний компонент традиційно-побутової культури при цьому не зникав, а трансформувався трансформується в одним із компонентів духовної культури [72, с.54].

Призначення культури етнос виявляє через традиції. Традиційна культура українців західноукраїнських земель в умовах Австро-Угорської імперії ґрунтувалася на збережених упродовж століть етнокультурних обрядах. Вони виступали основним засобом передачі культурних взірців і були відображенням тривалого соціального досвіду.

Акцент під час навчання історії на використанні обрядовості дає вчителю можливість звернути увагу на те, що на різних етапах історичного розвитку

традиційно-побутовому компоненту культури належить неоднакова роль. Тут можна навести приклад із художнього фільму режисера С.Параджанова «Тіні забутих предків», де відображено саме побутову і обрядову культуру мешканців гуцульського регіону західноукраїнських земель.

Уроки історії, на яких розглядаються культурознавчі питання, дають вчителю широкі можливості у виборі методів навчання, прийомів та засобів навчальної роботи. Наведений приклад із фільмом показує можливість при розгляді тем культури застосовувати різні інструменти міжпредметних зв'язків.

При відборі на заняття матеріалу з культурологічним змістом учитель має підбирати цікаві факти та події культурного призначення, що будуть зрозумілими різним віковим категоріям школярів. Тут варто звертати увагу на емоційно забарвлені факти, які впливатимуть на свідомість користувачів, підштовхуватимуть їх до творчої діяльності. У таких випадках вдалі приклади сприятимуть формуванню зацікавленості матеріальною і духовною спадщиною свого населеного пункту, регіону, країни, виховуватимуть почуття національного патріотизму [58, с. 49].

Важливим із точки зору формування ціннісних орієнтацій та світоглядних засад підростаючого покоління, є використання навчальних матеріалів, які б давали змогу простежити генезу української культури, а також культур інших народів сучасної України, тобто формування пріоритетів життєдіяльності, способу мислення, світосприйняття, духовності певного суспільства [61, с.143]

О. Пометун у ході аналізу та систематизації уявлень дидактів про упорядковані способи взаємодії педагога і учнів під час вивчення історії поділила існуючі методичні підходи на пасивні, активні та інтерактивні [65, с. 149].

Реформа шкільної освіти декларує вироблення взаємин між вчителем та учнем на основі педагогіки партнерства. Рівноправне спілкування, при якому дві сторони будуть об'єднані спільними цілями і прагненнями, поставатимуть як зацікавлені учасники освітнього процесу.

Важливим завданням сучасної школи є надання школярам можливостей для розвитку навичок самостійного добору та оцінювання отриманої інформації, активного оволодіння знаннями. Однією з форм навчання, яка допомагає розвивати зазначені вміння є дидактична гра, яка належить до нетрадиційних, активних та визнаних методів виховання та навчання учнів. Важливою її перевагою є те, що в процесі ігрової діяльності виховна, розвиваюча та навчальна функції поєднуються і взаємодіють у тісному взаємозв'язку [71, с. 205].

Метод дидактичної гри дає можливість імітувати умовну ситуацію, яка забезпечує навчально-ігрову діяльність учнів, спрямовує її на реалізацію головної мети – навчити учнів сприймати складні історичні чи культурні процеси у звичній для них ігровій формі. Для цього варто заздалегідь розробити ігрове та дидактичне завдання, правила, обладнання, послідовність ігрових подій та визначити часові рамки.

На уроках історії дидактична гра є методом активної взаємодії учнів та характеризується створенням уявної ситуації, що обмежується певними умовами, задля реалізації ігрового стану, тобто специфічно емоційного відношення школярів до історичної дійсності, в процесі якої моделюється якась ситуація минулого чи теперішнього, «оживають» люди, що є учасниками історичної драми, або ж використовується змагальний елемент для вирішення проблемної ситуації та досягнення поставленої дидактичної мети [61, с. 142-143].

Вимогою нинішнього дня є ефективне використання учителем інформаційно-комп'ютерних технологій під час вивчення історії. У ході викладання культурознавчої тематики вони забезпечують глибину, гнучкість та варіативність поданого матеріалу. Використовуючи у процесі такого навчання цифровий фото-, аудіо- чи відеоконтент, педагог допомагає молоді наблизитися до відповідної епохи, поринути у світ національної культури. Крім того, різні інформаційні технології здатні забезпечити ефект віртуальної екскурсії учнів у

художні галереї та музеї, віртуальний огляд архітектурних чи скульптурних об'єктів в режимі реального часу, не виходячи з класного приміщення.

Сьогодні одним з найпоширеніших та ефективних методичних засобів освітньої діяльності, який є результатом використання ІКТ як з боку учителя, так і учнів, є створення учбових мультимедійних презентацій. Вони дозволяють творчо підійти до організації заняття і отримати потрібний результат за мінімальних витрат часу на навчання. У сучасній педагогічній думці мультимедійні презентації розглядаються як інструментарій з узагальнення інформації, що поєднує в собі як її статичні форми (текст, графіка, фото, малюнки), так і динамічні (мову, музику, відео, анімацію).

Безумовно, що перелік методичних підходів, технологій, прийомів і засобів для вивчення історії культури в школі, представлених нами вище, не є вичерпним. Але незаперечним є той факт, що уроки історії України, на яких вивчається культурна проблематика, надають педагогу можливість працювати творчо, широко використовувати в залежності від змісту матеріалу традиційні та нетрадиційні форми і методи роботи. Саме від удосконалення педагогічної майстерності вчителя та вмінь ефективного вибору актуальної методики викладання і буде чималою мірою залежати успішна реалізація завдань з формування культурної компетентності старшокласників в ході засвоєння шкільного курсу історії.

ВИСНОВКИ

Становлення української гімназійної освіти в Галичині за часів Габсбурзької монархії наприкінці XIX ст. відбувалося у складних політичних умовах. Польська адміністративна більшість усілякими способами гальмувала процес заснування нових гімназій, намагаючись обмежитися діяльністю тільки Львівської Академічної гімназії.

Українські політичні та громадські діячі, перебуваючи в суттєвій меншості, не могли вагомо впливати на процес формування навчальних закладів з використанням української мови. Польська більшість у Галицькому Крайовому сеймі, маючи на це законодавчі і адміністративні повноваження, всіляко стримувала їх заснування. Тому з кінця XIX століття і до початку Першої світової війни між українською політичною елітою і польсько-австрійською адміністрацією велася гостра боротьба за відкриття кожної нової української гімназії. Саме цим закладам українська громадська суспільність надавала перевагу, оскільки класична гімназійна освіта забезпечувала у перспективі можливість здобуття університетської освіти та, як наслідок, чисельне збільшення прошарку української інтелігенції.

Труднощі українців були пов'язані з відсутністю рівних умов у порівнянні з іншими народами монархії щодо заснування навчальних закладів з українською мовою викладання. Для них в імперії діяв порядок звичайних розпоряджень Міністерства віросповідань і освіти, на основі якого створювалися національні за змістом заклади. В Галичині згідно закону 1867 р. про мови рішення про заснування українських навчальних закладів мав схвалити Галицький сейм. Тож українській стороні вдалося домогтись створення лише невеликої кількості державних українських гімназій завдяки наполегливим заходам українських сеймових і парламентських послів, особливо Юліана Романчука, Олександра Барвінського, Костя Левицького та ін.

Також значна роль належала активності культурно-просвітницьких та освітніх товариств, місцевих педагогів та активістів.

Завдяки їхній праці в Галичині були створені і працювали 6 державних українських класичних гімназій: Львівська Академічна гімназія, друга Львівська гімназія, створена на базі філії академічної у 1906 р., Перемишльська (1887), Тернопільська (1895), Коломийська (1892), Станиславівська (1905) гімназії. Частково заповнили нестачу українських державних гімназій приватні середні заклади. Так зусиллями Українського Педагогічного Товариства було засновано ще 12 гімназій. З них змішаними, хлопчачими і дівочими (коєдукаційними) були заклади в таких містах як Городенка, Дрогобич, Золочів, Коломия, Рогатин, Самбір, Тернопіль, Чортків, Яворів. Суто дівочими були гімназії у Львові, Станиславові й Стрию.

Окрім цього були засновані і діяли три приватні заклади, засновниками якої виступила Українська греко-католицька церква. Це три дівочі гімназії при монашому згромадженні сестер-служниць чину святого Василя (Василіянки) у Львові, Станиславові та Яворові. Перемишльське товариство «Український Інститут для дівчат» заснував та опікувався дівочою гімназією в Перемишлі, а митрополичий ординаріят УГКЦ утримував одну хлопчачу гімназію у Львові та частинну хлопчачу гімназію (7 і 8 класи) в Рогатині.

Українська освіта в Галичині мала серйозні відмінності від офіційної австрійської, а фактично, польської за змістом, освіти в питаннях мети виховного процесу. Це обумовлювалося зростаючими національними інтересами українців та відображалось не тільки в обмежених можливостях шкільного виховання, але й участі значної частини українських гімназистів в діяльності громадських культурно-освітніх організацій та спортивних патріотичних організацій. Українські державні гімназійні заклади хоч і залишалися важливою ланкою офіційної системи освіти, діяльність яких визначали чинні законодавчі норми, вони мали свою особливість у зорієнтованості на національне виховання. Здобуття належного рівня середньої освіти, формування освіченої культурної особистості поєднувалося із

становленням національно свідомого українця. Українські галицькі педагоги використовували прогресивні ідеї європейської педагогічної теорії і практики кінця XIX - початку XX ст. Під їхнім впливом формувалася національна за змістом шкільна освіта, де українські гімназисти через різні громадські товариства: «Просвіту», «Сокіл», «Січ», «Пласт», виховувалися в патріотичному дусі. Також використовувався науковий і практичний доробок освітніх колег з інших навчальних закладів, теоретичні напрацювання вітчизняних педагогів, які пристосовувались до особливостей, потреб і зацікавлень української громади.

Практичне використання матеріалів дипломної роботи в навчальному процесі у закладах загальної середньої освіти оптимально може бути використане на уроках історії України для учнів 9-х класів під час розгляду тем, пов'язаних із розвитком освітньої та культурної сфер кінця XIX – початку XX ст. Прикладом цього є розроблений план-конспект уроку «Освіта, наука, вплив процесів модернізації на західноукраїнських другої половини XIX ст.- початку XX ст.», поданий у додатках.

Також матеріали дипломної роботи спрямовані на розвиток в учнів культурної компетентності. Культурна компетентність є засобом вираження творчості, відображенням індивідуальної самобутності та зміцнення відчуття себе в суспільстві. Формування культурної компетентності у поєднанні із громадянською компетентністю дають інтегральний підхід. Це поєднує знання, ставлення й дії, забезпечує освітній процес, в якому домінують діалог, співпраця, критичне мислення, емоційне залучення. Якісна реалізація цього завдання можлива за умов системного впровадження інноваційних методів, ціннісно орієнтованих програм та педагогічної підтримки активності учнів у громадському житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчі та нормативні документи, навчальні програми

1. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ : HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>
2. Закон України Про освіту (2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
4. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. 34 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
5. Нова українська школа. МОН України: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
6. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>
7. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitkupedagogichnoyi-osviti>

**Опубліковані документи і матеріали, матеріали періодичної преси,
спогади**

8. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред. Богдан Кравців. Т. 1. Нью-Йорк, 1975. 900 с.
9. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред. М. Климишин. Т. 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Вид. Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. 940 с.
10. Ерстенюк М. Від цісарсько-королівської другої гімназії до восьмої школи 1818-2018. URL: <https://schule8.lviv.ua/istoriia-shkoly/>
11. Квасниця. І. 50-ліття української гімназії в Перемишлі (1888-1938). Діло. 1938. 8 грудня. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/16395>
12. Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле / ред. Б. Романенчук. Філядельфія: 1988. 960 с.
13. М.Т. Українські школи в Галичині. Краківські вісті. 1941. 17 жовтня. Збруч. <https://zbruc.eu/node/57592>
14. Станиславівська українська гімназія: документи, розвідки, спогади. Частина 1. Івано-Франківськ, 2005. 276 с.
15. Шах С. Львів – місто моєї молодости. Цісарсько-королівська Академічна Гімназія. Львів: Видавництво «Львівська Політехніка», 2010. 240 с.
16. Юліан Редько (1905–1993): Статті. Спогади. Матеріали / упоряд. Т. Кульчицька; наук. ред. О. Луцький; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. Львів, 2006. 504 с.

Монографії та статті

- 17.Бойцан В. Проблеми розвитку освіти на Коломийщині наприкінці XVIII - на початку XX ст. *Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі. Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломії магдебурзького права. Коломия, 27 жовтня 2005 р.. / ред. І Монолатій. Коломия: «Вік», 2005. С. 51-70.*
- 18.Благий В. Б. Шкільництво в Галичині на поч. XX століття: історико-соціологічний аспект. Львів. 1999. 212с.
- 19.Вихрущ А. Закономірності організації навчального процесу в гімназіях Галичини. *Освітнянин*. 1998. № 7. С.25-27.
- 20.Вихрущ, В. О. Розвиток теоретико-концептуальних основ вітчизняної дидактики (друга половина XIX – початок XX століття). Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»). Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. 2001. 42 с.
- 21.Вараниця А. Народні вчителі в національному русі. Польсько-український контекст шкільництва Галичини другої половини XIX – початку XX століття. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість / відп. ред. М. Литвин; НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича*. Львів, 2018. Вип. 11. С. 56-72.
- 22.Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2004. 1440 с.
- 23.Гасай Х. Оцінювання знань учнів гімназій і вчительських семінарій у Східній Галичині на початку XX століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка* Серія: Педагогіка. 2009. № 1. С. 77-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2009_1_20
- 24.Головатий М. І.. 200 вулиць Івано-Франківська. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 200 с.

25. Дейчаківський Д-р Микола Сабат – директор української гімназії в Станиславові. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2013. 111 с.
26. **Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919 - 1939 роки).** Івано-Франківськ: 2007. 392 с.
27. Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Педагогіка вищої школи: історія, сучасність, перспективи: Монографія. НАІР: 2018. 270 с.
28. Завгородня Т.К. Теорія і практика навчання в Галичині (1919-1939 роки). Монографія. Івано-Франківськ, 2007. 392 с.
29. Ковба Ж. «Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу. Дрогобич, 1993. 128 с.
30. Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі. Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломиї магдебурзького права. Коломия, 27 жовтня 2005 р.. / ред. І Монолатій. Коломия: «Вік», 2005. 192 с.
31. Кондратюк К., Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові: 1849–1914 роки. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. 2020. Вип. 33. С. 50–68.
32. Королько А. Сокільський рух на Покутті на початку ХХ ст.: організаційні осередки та їх практична діяльність. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. Вип. 21. С. 26-37.
33. Королько А. Українське товариство «Сокіл» у м. Городенка на початку ХХ ст.: становлення і практична діяльність. *Ямгорів. Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах*. Городенка, 2013. Ч. 22–23. С. 139–149.
34. Королько А. Українська гімназійна освіта на Покутті в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина»*. 2024. Ч.37. С.73-99.

35. Кочержук М. Українська державна гімназія в Коломиї (1892-1944 рр.). Коломия: Вік, 2011. 304 с.
36. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864-1918 рр.). Львів, 1997.
37. Львівська Академічна гімназія. URL: <https://lag.lviv.ua/page/about>
38. Маланюк П.М. Освітні тенденції та виховні ідеали просвітницьких сподвижників Галичини. Тернопіль, 2000. 160 с.
39. Монолатій І.С. Цісарська Коломия 1772-1918. Івано-Франківськ: Видавництво Лілея-НВ, 2010. 312 с.
40. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація; [пер. з нім. Х. Николин]. Львів: Піраміда, 2014. 610с.
41. Поліщук П. Гімназії. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж-Нью-Йорк, 1955-1995. Т. 1. С. 381-383.
42. Потапюк О. Соціально-психологічний контекст становлення та розвитку педагогічно-просвітницької діяльності громад в Західній Україні (друга половина XIX – 30-ті рр. XX ст.) : монографія. Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2023. 296 с.
43. Сірополко С. Історія освіти в Україні: монографія. Укр. Вільний Ун-т (м. Мюнхен, Німеччина), Друзі т-ва ім. Г. Ващенка. Київ: Наук. думка, 2001. 911 с.
44. Сова А. Внесок Івана Боберського у становлення організації «Пласт». Наукові зошити історичного факультету Львівського університету: зб. наук. праць. Львів, 2014. Вип. 15, ч. 2. С. 85-95.
45. Совгар О. М. Становище національної школи на теренах Східної Галичини у другій половині XIX на початку XX століть. *Народна освіта: електрон. наук. фахове вид.* 2014. Вип. 2 (23). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2339

- 46.Стинська В.В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.): Монографія. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 205 с.
- 47.«Сокіл»: тренував тіло, а виховував український дух. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/sokil-trenuvav-tilo-a-vikhovuvav-ukrayinskii-dukh/>
- 48.Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939). Івано-Франківськ, 1994. 143 с.
- 49.Ступарик Б. Школі – національне виховання молоді. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 304 с.
- 50.Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 75-77.
- 51.Франко, І. Поляки і русини. Зібрання творів : в 50 т. К., 1986. Т. 45. Кн. 2. 2005. 317 с.
- 52.Шологон Л.І. Україномовна освіта Галичини другої половини XIX – початку XX ст.: джерелознавчий аналіз. *Емінак* (науковий щоквартальник). 2020. № 4 (32) жовтень – грудень. С. 225-236.
- 53.Яремчук В.Д. Забезпечення прав українців на національну освіту у державах, до складу яких входили етнічні українські землі Галичини, Буковини та Закарпаття (друга пол. XVIII – поч. XX ст.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 62-72.

Навчально-методична література, навчальні підручники і посібники

- 54.Антологія педагогічної думки Східної Галичини та українського зарубіжжя XX століття: навчальний посібник / Т.К.Завгородня, З.І.Нагачевська, Н.М.Салига та ін. Івано-Франківськ: «Плай», 2008. 408 с.
- 55.Бондаренко Н. Культурна компетентність як проблема української лінгводидактики. Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи : матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. 2019. С. 55–58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722582/1/BNV%202019-conf01.pdf>

- 56.Власов В.С. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2017. 304 с.
- 57.Власов В. Історія української культури першої половини XVII ст. Матеріали до уроків. *Історія в школах України*. 2009. №1-2. С. 6–12.
- 58.3. Гаврилюк Ж. М. Особливості методики уроків культури у шкільному курсі історії України. *Актуальні проблеми методики викладання історії, правознавства та суспільнознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах 2009 : матеріали Міжнародної науково- практичної конференції, 4–6 квітня 2009 р.* Харків : ФОП Павлов М. Ю. 2009. С. 124-127.
- 59.Завгородня Т.К., Стражнікова І.В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2021. 120с.
- 60.Мацейків Т.І. Громадянська компетентність особистості: сутність, структура та функції. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2018. Вип. 58. С. 79-83.
- 61.Мацейків Т.І. Етнокультурний складник курсу історії України як засіб формування громадянської компетентності старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 77. 2020. С.142-146.
- 62.Мацейків Т.І. етно 5.Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / заг. ред.О.Овчарук. К.:К.І.С.,2004. 111с.
- 63.Мацейків Т.І. Шляхи, форми та методи формування громадянської компетентності учнів ліцею на уроках історії України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. №75 (5). С.132-136.

64. Науковий доробок українських галицьких педагогів першої половини ХХ ст. з проблем розвитку культури мовлення особистості: хрестоматія / упорядники Т.К.Завгородня, І.В. Стражнікова. Івано-Франківськ: «НАІР», 2017. 100 с.
65. Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. 2015. №2. С. 146-157.
66. Присакар В. Культурологічний підхід у вихованні учнів на уроках історії України у 8-9 класах. *Проблеми дидактики історії*. 2016. Вип. 7. С. 211–219.
67. Ступарик Б.М., Моцюк В.Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.). Прикарпат. ун-т імені В.С.Стефаника, Каф. історії педагогіки. Коломия: Вік, 1995. 173 с.
68. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. К.: ІЗМН, 1998. 336 с.
69. Черемісін О., Варнавська І. Структурна характеристика культурної компетентності. Науковий вісник Ужгородського університету. 2021. № 1. С. 64–69.
70. Турченко Ф.Г., Мороко В.М. Історія України: підруч. для 9 класу загальноос. навч.закл. К.: «Генеза», 2017, 384 с
71. Шако В. О. Дидактичні ігри на уроках історії. *Освіта, наука та виробництво: розвиток і перспективи* : матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції (м. Шостка, 20 квітня 2017 року). Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 205-206.
72. Шульга Н. А. Етнічна самоідентифікація особистості. Київ : НАДУ, 1996. 199 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Львівська Академічна гімназія. Головний вхід

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/%D0%91%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8_3201.jpg

Додаток В

Перемишльська українська державна гімназія

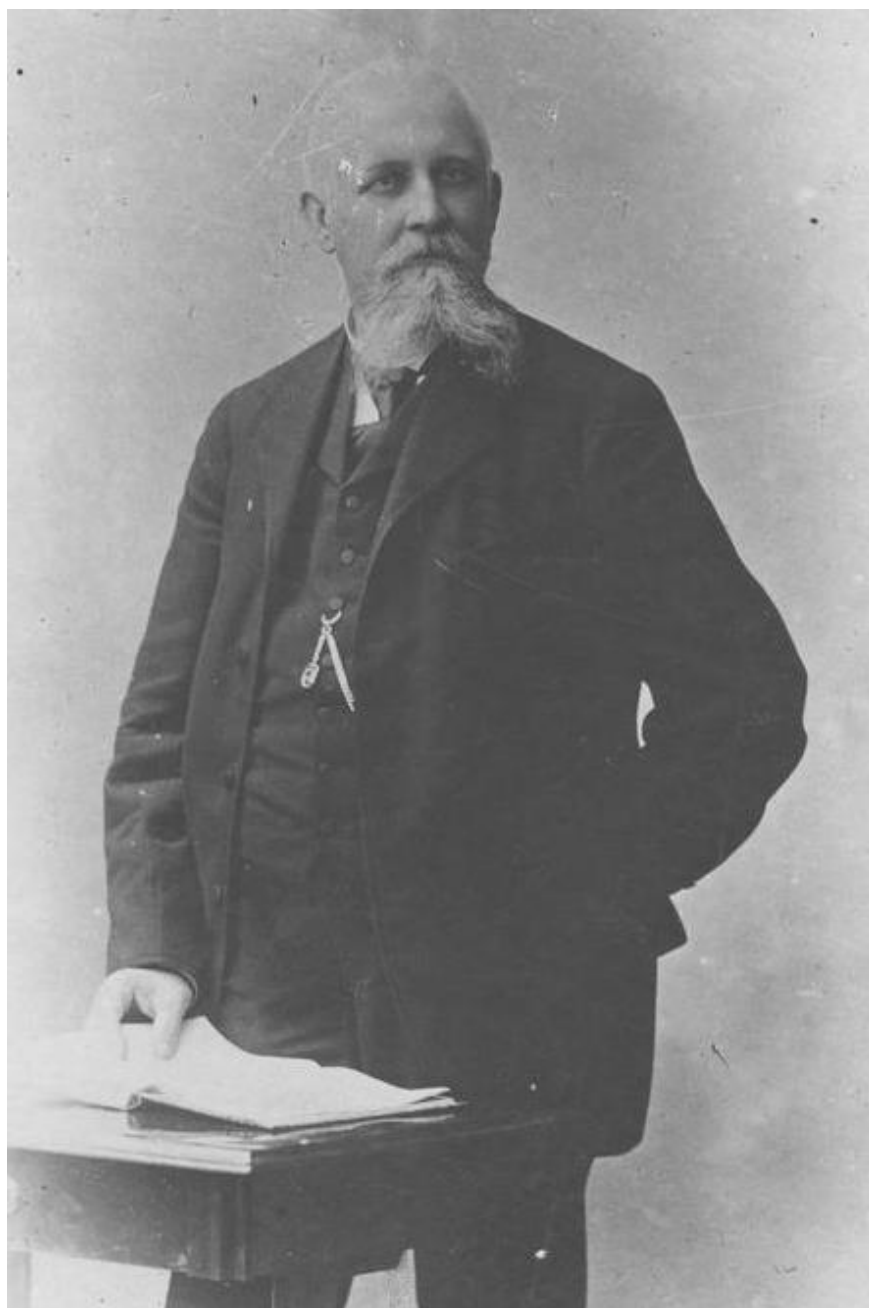
Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%

Додаток Г

Ініціатор заснування Перемишльської української державної гімназії,
відомий громадсько-політичний діяч Галичини

Юліан Романчук

Джерело:

https://www.google.com/search?q=%D1%8E%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BD+%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA&sca_esv

Додаток Д

Тернопільська українська державна гімназія.

Джерело:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B.jpg>

Додаток Е

Ініціатор заснування Тернопільської української державної гімназії,
визначний громадсько-політичний діяч Галичини

Олександр Барвінський

Джерело:

<https://www.google.com/search?q=%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80+%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B2%80%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80>

Додаток Є

Перший директор Коломийської української державної гімназії

Софрон Недільський

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%A1%D0%BE%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BD

Додаток Ж

Станиславівська українська державна гімназія.

Джерело:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9e/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D1%96%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D1%96%D1%8F.jpg

Додаток 3

Перший директор Станиславівської української державної гімназії
доктор Микола Сабат

Джерело:

https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0+%D1%81%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%82&sca_esv=6df4d1ed451ac289&biw=1536&bih=738&ei=DMdLaP07nqvA8A_rqcOQCg&gs_ssp=eJwBKADX

Додаток И

Учасники спортивно-гімнастичного товариства «Сокіл»

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%29#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Sokol_sport_costumes.jpg

Додаток І

Учасники дитячої спортивної організації «Пласт» на Рогатинщині

Основні принципи життя і поведінки пластуна визначалися «Пластовим Законом», у якому сказано:

- «1. Пластун словний.
2. Пластун сумлінний.
3. Пластун точний.
4. Пластун ощадний.
5. Пластун справедливий.
6. Пластун увічливий.
7. Пластун братерський і доброзичливий.
8. Пластун зрівноважений.
9. Пластун корисний.
10. Пластун слухняний пластовій старшині.
11. Пластун пильний.
12. Пластун дбає про своє здоров'я.
13. Пластун любить красу і дбає про неї.

Джерело: <https://localhistory.org.ua/stari-foto/organizatsiia-plast/>

ДОДАТОК І

План-конспект уроку з історії України

Урок №

Дата

Клас 9

Тема уроку: **«Освіта, наука, вплив процесів модернізації на західноукраїнських другій половини XIX ст.- початку XX ст.»**

Мета уроку:

Загальноосвітня мета:

- ознайомити учнів з основними тенденціями розвитку культури західноукраїнських земель наприкінці XIX століття./аксіологічна, інформаційна.
- розкрити роль українських науковців у розвитку науки того періоду /науково-дослідницька, логічна
- проаналізувати вплив суспільно-політичних умов на розвиток науки./ логічна, структурно-історична

Розвиваюча мета:

- розвивати в учнів навички аналізу, порівняння та узагальнення історичних фактів;/ логічна
- формувати вміння працювати з історичними джерелами;/інформаційна
- розвивати критичне мислення та вміння висловлювати власну думку./аксіологічна, мовленнєва
- розуміти історичний контекст подій та їх вплив на подальший розвиток України./хронологічна, логічна
- розвивати вміння оцінювати історичні події з точки зору сучасних цінностей./ аксіологічна, соціальна
- висловлювати власні думки та аргументувати їх. / мовленнєва, інформаційна

Виховна мета:

- виховувати в учнів повагу до історичного минулого України; / аксіологічна, соціальна
- формувати національну свідомість та патріотичні почуття; / громадянська, ціннісно-смилова
- виховувати зацікавленість до вивчення історії науки України. / аксіологічна, інформаційна
- виховувати повагу до культурного та історичного різноманіття / аксіологічна, соціальна

Тип уроку: вивчення нового матеріалу

Обладнання: Підручник

Основні дати :

1868 р. Початок діяльності товариства «Просвіта»

1873 р. Створення Літературно-наукового товариства ім. Шевченка (з 1892 р. — Наукове товариство ім. Т. Шевченка)

1875 р. Заснування Чернівецького університету

1897 р. М. Грушевський очолив Наукове товариство ім. Т. Шевченка (НТШ)

Основні постаті: М. Грушевський, І. Пулюй, І. Горбачевський, М. Зубрицький, С. Рудницький, В. Кубійович

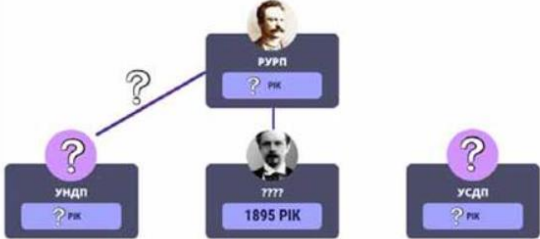
План уроку

1. Освітня політика уряду Австро-Угорщини.

2. Розвиток науки

Хід уроку

К-ть часу	Етап уроку	Учбово-виховна діяльність вчителя	Навчальна діяльність учнів	<i>Примітки</i>

2 хв.	І. Організаційни й	 Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.		
5 хв	ІІ Перевірка домашнього завдання		 Заповнити пропуски в схемі Історичний диктант 1. Схарактеризуйте діяльність галицьких народовців у 1870-1890-х роках. 2. Які особливості мав визвольний рух на Буковині та Закарпатті? 3. Що таке «нова ера» в українсько-польських відносинах?	Логічна

			4. Які завдання ставили перед собою учасники радикального руху? 5. Назвіть перші політичні партії в Західній Україні. 6. У чому полягала революційність брошури Юліана Бачинського «Україна уярмлена»?	інформаційна
2 хв.	ІІІ Мотиваційний етап	«Уявіть собі...» «Уявіть собі світ без університетів, без газет рідною мовою, без театру, де ставлять п'єси про життя українців. Саме в такий час жили ваші предки на західноукраїнських землях. На цьому уроці ми дізнаємося, як вони боролися за свою культуру, за можливість навчатися та розвивати науку.» «Чи замислювалися ви, чому у Львові та Чернівцях такі величні старі університети? Сьогодні ми розкриємо історію їхнього становлення та дізнаємося про видатних українських вчених, які там працювали.»		Аксіологічна

3 хв	IV Актуалізаційн ий етап		- Пригадайте , яким був стан освіти та науки в Україні у першій половині XIX ст.? - Як ви думаєте, чи змінилася освітня політика австрійського урядів у другій половині XIX ст.? Як саме ? Чому ви так вважаєте ?	Хронологіч на Логічна Інформацій на
20 хв.	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. У другій половині XIX ст. на українських землях після тривалого періоду занепаду відбувається доволі стрімкий розвиток початкової освіти. У 1869 р. уряд Австро-Угорської імперії проголосив загальне обов'язкове початкове навчання на західноукраїнських землях. Однак через матеріальні нестатки багато українських дітей не мали змоги відвідувати школу. До того ж у переважній більшості шкіл навчання велось:	Робота з джерелом Уривок з праці О.Д. Бойка «Історія України» « У другій половині XIX ст. певні зрушення в освітній галузі відбулися в західноукраїнських землях. По-перше, відповідно до реформи 1896 року початкові школи вийшли з-під опіки церкви і були підпорядковані світській владі. По-друге , ця реформа бодай формально запроваджувала обов'язкове навчання дітей віком від 6 до 14 років. По-третє , наприкінці XIX ст. було розширено коло навчальних закладів, що давали вищу освіту,- до Львівського університету	інформац ійна

		у Східній Галичині — польською мовою, у Північній Буковині — німецькою, румунською, на Закарпатті — угорською. Це зумовило те, що рівень письменності серед українського населення ледь сягав 40 %, а в гірських районах — 10 %. На західноукраїнських землях основним закладом середньої освіти також була гімназія, переважно з польською мовою навчання. У 1899 р. українські гімназії діяли тільки у Львові, Перемишлі, а в Коломиї, Тернополі й Чернівцях — окремі гімназійні класи. У другій половині ХІХ ст. продовжується поступ у розвитку вищої освіти. . Вищу освіту в Західній Україні надавали чотири вищі навчальні заклади - Львівський університет - Чернівецький університети (1875 р.),	<i>приєдналися Чернівецький університет (1875), Львівський політехнічний інститут (1877), Академія ветеринарної медицини (1898). Однак , незважаючи на позитивні зміни, рівень освіти в західно-українських землях залишався низьким. Зокрема , 1890р. неграмотними у Східній Галичині були 66,4 % населення, а на Буковині – 75%».</i> (Бойко О.Д. Історія України. – К. Академія, 2001. – С. 276) Завдання - Що.нового ви дізналися про розвиток освіти на західноукраїнських землях в другій половині ХІХ ст.? - Зробіть загальний висновок про стан освіти в Україні у другій половині ХІХ ст.	
--	--	--	--	--

- Академія ветеринарної медицини
- Політехнічний інститут у Львові.

Викладання:

у Львівському університеті майже повністю здійснювалося польською мовою,

у Чернівецькому — німецькою.

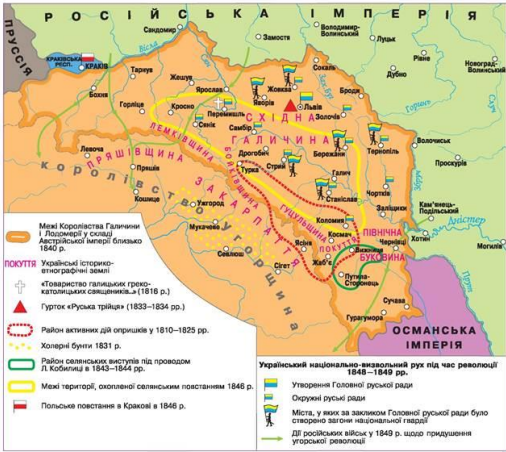
Завдяки зусиллям української громадськості в обох університетах діяли українські кафедри.

2.

Мета сприяння піднесенню культурно-освітнього рівня народу поставило засноване 1868 р. культурно-освітнє товариство «Просвіта».

Наприкінці ХІХ ст. товариство мало у своєму розпорядженні 816 читалень і 19 їхніх філій.

Робота з картою

просторо
ва

Покажіть на карті міста , де в другій половині

		Через них до кращих надбань української і світової літератури долучилися тисячі й тисячі простих людей. «Просвіта» й заможні учасники національного руху фінансували діяльність кооперативних організацій. Особливо активно працювало львівське товариство «Просвіта», очолюване високоосвіченим фахівцем (закінчив Віденський і Сорбоннський університети) і успішним землевласником Володиславом Федоровичем. Непересічне значення для розвитку української мови й літератури мало створене 1873 р. Літературно-наукове товариство ім. Шевченка. Згідно зі статутом, головною метою товариства повинен був стати розвиток української словесності. Тому на початку своєї діяльності товариство займалося передусім культурно-просвітницькою роботою. Крім художньої літератури, товариство	XIX ст. діяли вищі навчальні заклади.	
--	--	---	--	--

		видавало українські журнали «Правда» і «Зоря». У 1892 р. воно змінило назву на Наукове товариство ім. Т. Шевченка, оскільки на той час перетворилося на своєрідну академію наук, яка об'єднувала найкращі наукові сили національно-патріотичного спрямування. Ініціатива перетворення товариства ім. Т. Шевченка на наукове належала відомому наддніпрянському письменнику і громадському діячеві Олександрю Кониському. Очолював Наукове товариство ім. Т. Шевченка в 1897-1913 рр. видатний український історик Михайло Грушевський (1866-1934 рр.). Товариство було сформовано як прообраз Академії наук — з історико-філософською, філологічною та математично-природничо-лікарською секціями й підсекціями, з виданням наукових «Записок», збірників, часописів. Членами та активними діячами НТШ були	«Уявіть...» Уявіть, що ви є членом товариства «Просвіта» або Наукового товариства імені Т. Шевченка наприкінці ХІХ століття. Розкажіть свою діяльність та внесок у розвиток української культури та науки.	аксіологічна
--	--	---	---	--------------

		О. Барвінський, М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, С. Томашівський та інші. Головною заслугою товариства було те, що за відсутності української державності воно виконувало функції всеукраїнської Академії наук. НТШ мала незаперечні заслуги у розробленні української наукової термінології. Історична роль товариства полягала у виведенні української науки за межі українознавства. До найважливіших досягнень членів НТШ у галузі точних і природничих наук слід віднести відкриття І. Пулюєм катодного проміння (названого згодом рентгенівським), синтез І. Горбачевським сечової кислоти, праці М. Зубрицького в галузі теорії математики, внесок С. Рудницького та В. Кубійовича в дослідження географії України та ін. Михайло Грушевський, започаткував львівську школу істориків і у багатотомній праці «Історія України-Руси» обґрунтував		
--	--	---	--	--

	ідею спадкоємності української історії від часів Київської держави. Історію мазепинської доби — Степан Томашівський, Іван Пулюй народився на Тернопільщині. Після закінчення гімназії навчався на теологічному факультеті Віденського університету, але, закінчивши його, не прийняв сану. В 1877 р. дістав академічне звання доктора філософії за спеціальністю фізика. Наступного року на всесвітній виставці в Парижі Пулюя нагородили за винаходи фізичних та електротехнічних приладів. Його творча індивідуальність особливо яскраво проявилась у галузі електротехніки. Так, він удосконалив технологію виготовлення розжарювальних ниток для освітлювальних ламп, що дало змогу створити лампу, яка за технічними характеристиками перевершувала лампу Едісона; був першим у дослідженні «холодного	Робота з документом Учні мають ознайомитися з документом і виконати завдання. М. Грушевський про початок написання своєї праці «Історія України-Русі». <i>« Написання суцільної історії України рано стало моєю задушевною гадкою , до певної міри питанням честі своєї й свого покоління. У своїх гадках мав я тоді написання історії короткої й загальнодоступної , в трьох невеликих томиках , які б обіймали старий , литовсько-польський , і новий період. Зайнявши кафедру , я сім семестрів читав загальний курс історії України ... Курс сей мав послужити мов би скелетом тої задуманої історії. Кажу: скелетом передусім тому , що курс сей слідив лише провідну нитку політичної історії , не вдаючись в історію культурну , огляди устрою , економічного життя і т.д., що потім зайняли таке важне місце в остаточній реалізації плану. ...Протягом 1897 і 1898рр</i>	Інформаційна
--	--	--	--------------

		світла», що згодом дістало назву неонового. За його активної участі запущено низку електростанцій на постійному струмі в Австро-Угорщині, а у Празі — першу в Європі на змінному струмі. Він сконструював трубку для виявлення ікс-променів, з чого скористався німецький вчений Рентген, від прізвища якого ці промені дістали свою назву. Крім наукової роботи, він розгорнув широку громадсько-політичну діяльність: узяв активну участь у роботі Наукового товариства ім. Т. Шевченка, організував культурно-пропагандистське товариство «Січ». Переклав українською мовою Святе Письмо. Якщо у Наддніпрянській Україні наука розвивалася як частина загальноросійської, то на західноукраїнських землях було закладено фундамент національної української науки.	<i>був написаний I том і при кінці 1898 року був видрукований...</i> <i>В Галичині сей початок історії був прийнятий з великим заінтересуванням, можна сказати, з ентузіазмом. Але на прохання про допущення до Росії відповіддю була абсолютна заборона.»</i> (Сарбей В. Г. Історія України XIX – поч. XX ст. – К. Генеза, 1996.- С. 177-178) Завдання Як ви думаєте, чому так по різному сприйняли появу праці М. Грушевського в Галичині.?	інформаційна
--	--	--	---	--------------

			Чи можна стверджувати, що Іван Пулюй був рушієм науково-технічної революції «Мозковий штурм» 1. Які основні перешкоди існували для розвитку освіти українською мовою на західноукраїнських землях? 2. Яку роль відіграла «Просвіта» у збереженні та розвитку української культури? 3. Чому Наукове товариство імені Шевченка називають "неофіційною академією наук"? 4. Які наукові відкриття, зроблені українськими вченими цього періоду, ви вважаєте найважливішими? Чому?	інформаційна
--	--	--	---	--------------

5 хв	VI. Систематизація знань		Встановити відповідність З'єднайте імена видатних діячів з їхніми основними досягненнями 1. Іван Пулюй 2. Іван Горбачевський 3. Михайло Грушевський 4. Степан Рудницький 5. Володимир Кубійович А. синтез сечової кислоти Б. дослідження катодного проміння (прообраз рентгенівських променів) В. започаткування львівської історичної школи, автор «Історії України-Руси» Г. внесок у дослідження географії України Д. внесок у дослідження географії та демографії України Логічний ланцюжок Визначте, яке з понять зайве і чому. • Літературне товариство імені Шевченка, «Просвіта», Наукове товариство імені Тараса Шевченка, Головна Руська Рада.	Інформаційна логічна
---------	--------------------------------	--	--	-------------------------

- Іван-Пуллой, С. Рудницький, В. Кубійович, Денис Зубрицький

Онлайн-вправа

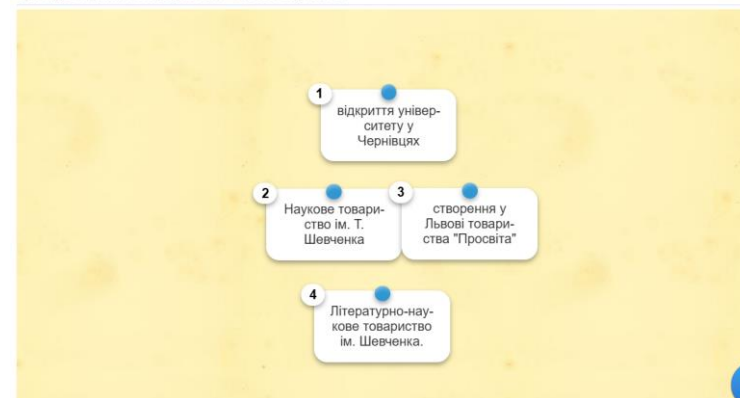
Розставити в
послідовності

хронологічний

Інформац
ійна
логічна

Культура України в середині XIX - на початку XX ст.

хронологі
чна

3 хв	VII. Висновок	Незважаючи на відсутність української держави, у другій половині XIX відбувається становлення основ української національної освіти та науки. У цей час у системі освіти на українських землях сталися позитивні зрушення, зумовлені потребами часу. Проте Австро-Угорщина не сприяла розвитку освіти українською мовою. В освіті однією з найскладніших проблем залишалася українізація школи. Українська національна наука гуртувалася навколо Наукового товариства ім. Т. Шевченка — науково-культурної громадської організації, заснованої в 1892 р. Вона відігравала роль своєрідної всеукраїнської Академії наук.		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		1. Виконайте творчий проект: сторінка в соціальних мережах, історичний портрет, інфографіка (на вибір) про одного з діячів із Західної України. 2. Заповнити таблицю «Стан середньої і вищої освіти».	